

Landbruks- og matdepartementet
Postboks 8007 Dep.
0030 Oslo
postmottak@lmd.dep.no

Oslo, 27. april 2015

Høringssvar: NOU 2014: 15

Norsk pelsdyrhold – bærekraftig utvikling eller styrt avvikling?

Vi viser til høringsbrev (ref.15/133) og takker for invitasjon til å komme med høringsinnspill vedrørende pelsdyrnæringens fremtid i Norge.

Dyrevernalliansen ønsker en avvikling av norsk pelsdyrnæring av dyrevelferdsmessige årsaker.

Første del er en oppsummering av sentrale faglige argumenter for dette standpunktet og en generell kritikk av pelsdyrnæringen i Norge. Andre del gjennomgår utvalgte deler av kapittel 8 (Bærekraftig utvikling) i NOU 2014: 15.

1) Pelsdyroppdrett bør avvikles

Rev og mink er uegnet som husdyr – kommentar til punkt 6.7

Et sentralt hensyn som tilsier en avvikling av dagens pelsdyrhold er at mink og rev skiller seg fra andre husdyr, som storfe, griser, sauer og høns. Disse tradisjonelle gårdsdyrene er flokkdyr, og kan oppnå god dyrevelferd i løsdrift og på beite. Rev og mink er aktive rovdyr, og har kun vært holdt i fangenskap i rundt 100 år. Rovdyr har behov for å jakte og streife over store områder.

Denne grunnleggende biologiske forskjellen innebærer at pelsdyrene ikke kan trives i nåværende driftsform med et høyt antall individer nært oppstallet i små nettingbur. Pelsdyrene holdes adskilt for å forhindre aggresjon, i motsetning til tradisjonelle husdyr som ofte trives i større grupper.

De ovennevnte forskjellene mellom pelsdyr og tradisjonelle landbruksdyr er hovedårsaken til at oppdrett av rev og mink i bur aldri vil kunne drives med god dyrevelferd. Dette er ikke tilstrekkelig vektlagt i Pelsdyrutvalgets utredning.

Sentrale faginstanser vil avvikle pelsdyroppdrett

De mest sentrale norske faginstansene på dyrevelferd går inn for å avvikle pelsdyroppdrett, nettopp av hensyn til dyrevelferden. Dette gjelder som nevnt i rapportens punkt 6.4, eksempelvis Den norske veterinærforening, Veterinærinstituttet og Rådet for dyreetikk.(1,2,3)

Dyrevernalliansen stiller seg kritisk til at de stemmene med størst faglig tyngde og kompetanse på dyrevelferd og dyreetikk ikke blir lyttet til i utredningens konklusjoner. De samme instansene har heller ikke blitt invitert til å komme med sine synspunkter under utvalgets arbeid.

Pelsdyroppdrett i strid med dyrevelferdslovens intensjon

Spørsmålet om hvorvidt pelsdyroppdrett oppfyller kravene i gjeldende lov om dyrevelferd behandles bare overfladisk i NOUen, og trekkes ikke inn i konklusjonen. Vi vil minne om dyrevelferdslovens §23, andre ledd:

"Dyreholder skal sikre at dyr holdes i miljø som gir god velferd ut fra artstypiske og individuelle behov, herunder gi mulighet for stimulerende aktiviteter, bevegelse, hvile og annen naturlig atferd. Dyrers levested skal fremme god helse og bidra til trygghet og trivsel."(4)

Det bør på bakgrunn av de vesentlige manglene ved driftsformen også diskuteres hvorvidt pelsdyroppdrett er i strid med dyrevelferdslovens formålsparagraf §3:

"Dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger."

Den nye dyrevelferdsloven, i motsetning til tidligere dyrevernlav, slår fast at dyret har en egenverdi som skal telle rettslig utover nytteverdien for mennesker.¹

Dyrevelferdsloven §25 konstaterer at det "skal ikke drives avl (...) som c) vekker allmenne etiske reaksjoner." Forarbeidet til dyrevelferdsloven påpeker at "(e)t utbredt moralsyn i Norge i dag er at man skal kunne holde og avlive dyr for viktige menneskelige hensyn. Samtidig mener de fleste at man ikke skal utsette dyr for vilkårlig, tankeløs eller formålsløs avliving." (5) Som det vises til i kap. 6 (punkt 6.1) er nordmenns motstand mot pelsdyrhold betydelig – 68% vil avvike næringen, og kun 15% støtter pelsindustrien.(6)

Det er tvilsomt om dagens pelsdyroppdrett er lovlig hvis man tar utgangspunkt i dyrevelferdslovens krav og intensjoner.

Pelsdyroppdrett bryter gjeldende regelverk

Mattilsynet har i mange år påpekt at pelsdyrnæringen har mange uløste problemer knyttet til etterlevelse av gjeldende regelverk. Senest i januar 2015 uttrykte tilsynet bekymring i etterkant av et møte med Norges Pelsdyrslag (NPA). Problemene var i hovedsak knyttet til NPAs tolking av regelverket, krav om daglig tilsyn og mangel på dokumentasjon.

I 2009 konkluderte Mattilsynet med at forholdene i reveoppdrettet ikke er tilfredsstillende. 94% av revefarmene og 70% av minkfarmene fikk varsel om vedtak eller påpekning av plikt til å endre forhold.(27) Mattilsynets årsrapport fra 2013 viste at det var avvik ved 40% av inspiserte pelsdyrfarmer. Tilsynets årsrapport fra samme år konkluderte med at enkelte produsenter har:

"(...) stadige og til dels alvorlige brudd på regelverket. Oppfølging av disse produsentene krever mye ressurser av Mattilsynet. (...) Det er fortsatt en del problemer med sår og skader, fortrinnsvis på minkvalper. Totalt sett vurderer vi at det er forbedringspotensiale med hensyn til dokumentasjon og journalføring innen næringen."(7)

Mattilsynets årsrapport for 2014 fant alvorlige brudd på pelsdyrforskriften på hver tiende pelsfarm, og antall hestevedtak har økt. Årsrapporten påpeker også at mye ressurser brukes til tilsyn hos pelsdyroppdrettere.(8)

¹ Allerede i forhold til tidligere dyrevernlav ble pelsdyroppdrett vurdert å ligge i utkanten av det lovlege bruksområdet for dyr. Vi vil minne om dom fra Eidsivating lagmannsrett (15. desember 1999), der lovligheten av pelsdyroppdrett ble vurdert etter tidligere dyrevernlav. Retten uttalte her at "Retten er likevel enig i at dersom en kun la en etisk betraktning til grunn for vurderingen av pelsdyroppdrett, så ville slik virksomhet vanskelig kunne aksepteres." Det rettslige utgangspunkt er altså flyttet i retning av større vekt på dyrenes interesser. Samtidig er driftsformen i all hovedsak uendret fra tidligere.

Pelsdyrforskriften er basert på et ufaglig grunnlag

Forskrift om pelsdyroppdrett fra 2011 er basert på en VKM-rapport publisert i 2008. En utredning fra Universitetet i Cambridge viser at rapporten ikke oppfyller kravene til en formell risikovurdering, slik den skulle gjort, og at konklusjonene er dels ubegrunnede og ulogiske.⁽⁹⁾ VKM-rapporten sammenligner norsk pelsdyrhold med industrielt dyrehold i Nederland på 90-tallet, med metoder forbudt i Norge i dag. VKM-rapporten kan derfor ikke brukes som begrunnelse for å hevde at dyrevelferden er akseptabel. Pelsdyrforskriftens veileder kom tre år etter forskriften, og har dessverre en rekke mangler. Her kan nevnes oversikt og vurdering over godkjente aktivitetsobjekter samt veiledning om tilsyn for å fange opp sålegjengere.^(10,11,12)

Liten samfunnsverdi og ustabil verdiskapning – kommentar til punkt 4.1

At "(n)æringen er konkurransekraftig, genererer eksportinntekter og bidrar til sysselsetting i distriktene, kan på sin side gi den en samfunnsmessig betydning som styrker dens legitimitet."
(Kap.8)

Utvalget tilskriver pelsdyrnæringen en viktig rolle i distriktene, en sannhet med store modifikasjoner. Basert på statens distriktsindeks er det kun 5% av pelsdyrene som holdes i de minst sentrale strøkene (sone 5), mot 52% i de mest sentrale strøkene (sone 1).^(13,14) Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) fant i 2012 at 96% av oppdretterne blir værende på farmen etter endt pelsproduksjon.⁽¹⁵⁾ Det er ikke tatt i betraktning at farmene gir liten kulturell verdi, da de skjermes for resten av befolkningen. Pelsdyrproduksjon gir også svært få samfunnsøkonomiske ringvirkninger. Pelsmarkedet er ustabilt og lønnsomheten er lite forutsigbar. Næringen er spesielt utsatt for internasjonale konjunktursvingninger.

NOUens fremstilling av næringens distriktsmessige betydning er mangelfulle. Dette er spesielt problematisk fordi distriktshensyn er en politisk forutsetning for tilskuddsordningene til næringen, som nevnt i NOUen, punkt 4.1.5.

Avvikling betyr ikke nødvendigvis store utgifter – kommentar til 9.3

Alternativet om styrt avvikling og eventuell kompensasjon som følge av dette, får kun kort omtale i rapporten. Vi registrerer også at utregningene for erstatning er basert på ett år - toppåret 2012 - da skinnprisene var unormalt høye, og én nederlandsk rapport.

NILF har selv påpekt at: "De 7,45 milliardene er et altfor høyt tall dersom en legger gjennomsnittlige skinnpriser de siste 14 årene til grunn."⁽¹⁶⁾ NILF inkluderer også finansielt tap inn i sine beregninger, noe som er unødvendig ved en god omstillingsprosess.

Utvalget har underlig nok ikke vurdert andre former for avvikling, eksempelvis omstillingsstøtte, selv om dette er ytterst politisk relevant. En pelsdyroppdretter har ikke uten videre krav på kompensasjon for tapt arbeidsinntekt eller tap på grunn av forretningsmessig risiko.⁽¹⁷⁾

2) Bærekraftig utvikling er urealistisk og uetisk - kommentarer til utvalgte deler av kapittel 8

Dyrevernalliansen registrerer at utvalget nevner en rekke problemer med dagens pelsdyrdrift, men finner det betenkelig at dette ikke er tatt i betraktning i konklusjonen. Løsningsforslagene som presenteres i utvalgets anbefaling for å bedre dyreholdet, har allerede vist seg å være ineffektive og lite egnet.

Punkt 8.1.1: Produksjonskostnader (fôr)

Pelsdyrnæringen argumenterer for videre drift blant annet med en påstand om at deler av pelsdyrfôret – biråstoffer fra slakterier - ellers ville representert et avfallsproblem. NOUen påpeker imidlertid at det finnes mange alternative og miljøvennlige bruksområder for råstoffene brukt til pelsdyrfôr.

“Som forklart i kapittel 3.2.3 benyttes i stor grad avskjær fra fiskeindustri, lakseensilasje, fjørfeavfall og slakteavfall fra storfe og svin i norsk pelsdyrfôr. Tilgang og pris på disse råvarene har dermed stor betydning for næringen. Det finnes flere andre områder der disse råstoffene kan utnyttes, f.eks. eksport til humant konsum, fôr til familiedyr, fôr i fiskeoppdrettsnæringen, og produksjon av biogass og biogjødsel.” (Punkt 8.1.1, s.93)

I et internt dokument innrømmer Norges Pelsdyrslag (NPA) selv at konkurransen om råstoffene har ført til prisstigning, og at de må vurdere andre alternativer.(18)

Den totale miljøpåvirkningen til pelsindustrien begrenser seg ikke bare til ovennevnte tema. Vesentlige temaer er ikke omtalt eller vektlagt tilstrekkelig i NOUen, som håndtering av skrotter, avrenning av gjødsel, langtransport av fôr, råskinn og pelsplagg, samt bruk av en rekke kjemikalier til beredning, farging og liknende.

Utvalget problematiserer ikke at konkurranse om uutnyttede råstoffer og pelsindustriens øvrige miljøpåvirkning taler mot en bærekraftig utvikling.

Punkt 8.1.3: Merkevarerbygging – sertifiseringsordninger og velferdsregistrering

Utvalget foreslår blant annet å “(t)a i bruk velferdsvurderinger for jevnlig å dokumentere dyrevelferden”. Farmsert og Welfur omtales som positive tiltak for å oppnå velferds mål, og rapporten unnlater å belyse opplagte svakheter i ordningene. En årsak kan være at utvalgsmedlemmet Steen Møller er en av hovedforskerne i Welfur-prosjektet.(19)

Farmsert skal ifølge utvalget gi næringen økt legitimitet i befolkningen. Farmserts offisielle målsetninger på helsetilsyn omtales ukritisk, og det diskuteres ikke hvorvidt dette stemmer i praksis. Alle dagens farmer er godkjent – til tross for avsløringer om regelbrudd og vanskjøtsel. Farmsert fremstår dermed som lite troverdig. Mattilsynet har i etterkant av rapporten også kritisert sertifiseringsordningen, og mener det er :

“(…) vanskelig å vurdere effekten av de sanksjonsmulighetene som ligger inne i sertifiseringsordningen, og om ordningen gir et godt nok resultat mht. mål om bedre dyrevelferd. Mattilsynet stiller spørsmål ved om sanksjonene som gis produsenter som ikke følger standardene er sterke nok.” (27)

Welfur er pelsdyrnæringens blåkopi av metoden til et av verdens mest anerkjente sertifiseringssystemer for landbruksdyr, Welfare Quality (WQ).(20) De har imidlertid forkastet et av WQs grunnpillarer, nemlig å samkjøre sertifiseringskrav med forbrukernes forventninger til det

aktuelle dyreholdet.(21) Welfur omhandler kun burhold, til tross for at opinionsundersøkelser viser at forbrukere opplever burhold som uakseptabelt.

Det er tre årsaker til at WQs metode er uegnet for sertifisering av europeisk pelsdyroppdrett:

- WQ er utformet for produksjon av mat, ikke pels. At Welfur i stedet gjelder pels, har betydning for folks syn på hva som er akseptabel dyrevelferd. Folk har gjerne mindre aksept for pelsdyroppdrett enn matproduksjon, og legger trolig ikke de samme kriteriene til grunn for hva som kan godkjennes som akseptabelt.
- WQ er utviklet for europeisk matproduksjon til europeiske forbrukere. Situasjonen for norsk pels er imidlertid en annen, siden den primært eksporteres til forbrukere utenfor Europa. WQs metode for kontroll av dyrevelferd er ikke nødvendigvis i overensstemmelse med synet på dyreetikk i Asia og Russland.
- WQ omhandler beitedyr, som har andre dyrevelferdsbehov enn mink og rev, som er rovdyr. Folk opplever det gjerne som mer problematisk og omstridt å holde rovdyr i fangenskap. WQs metode er ikke utformet for vurdering av velferden til rovdyr.

Punkt 8.1.4: Dyrehelse

Det påpekes i NOUen at pelsdyrene har flere helselidelser. Spesielt overvektige blårever trekkes frem. Likevel foreslås ingen konkrete tiltak for å bedre pelsdyrenes helsetilstand. Et passivt liv i bur er generelt helsebelastende, og bør være et opplagt tema for en grundig gjennomgang i rapporten. Dessverre dekkes temaet kun overfladisk med bare halvannen side tekst (punkt 3.2.6, s. 26-28). Alvorlige sykdommer nevnes bare i en bisetning, og ingen realistiske tiltak foreslås for å redusere helse-lidelsene. Manglende tiltak for bedre avl på blåreven er også trukket frem av Mattilsynet i etterkant av NOUen:

"I pelsdyrforskriften er skalaen for størrelse relatert til vekt, (...) fra NPA er skalaen skinnstørrelse. Mattilsynet konstaterer at NPA ikke har definert mål for maksimal akseptabel størrelse, ei heller har noen oversikt over faktisk vekt (...)." (18)

NOUen burde i langt større grad ha fokusert på helseproblemene i næringen. Eksempel på dette er lidelsesomfang for rever med bøyde frambein. Det er dessuten høyst kritikkverdig at næringen ikke kan fremvise korrekte tall for valpedødelighet.

Punkt 8.1.7: Harmonisert regelverk

"Samarbeidet mellom de nordiske land er tett, både når det gjelder kunnskap, forskning og avl. Regelverk for dyrevelferd bør derfor harmoniseres mest mulig i Norden, slik at finsk og norsk reveproduksjon har tilnærmet likt regelverk og regelverk for mink er tilnærmet likt for alle de nordiske land. Initiativ til felles regelverk basert på dokumentert kunnskap og standardisering bør kunne diskuteres på et overordnet nordisk nivå." (Punkt 8.1.7, s.95-96).

Et felles regelverk i de nordiske landene og en styrking av det nordiske samarbeidet er urealistisk. Nordisk pelsdyrhold varierer i målsettinger og driftsform. Det er lite trolig at pelsnæringen i andre nordiske land vil være behjelpelige når det kommer til utvikling av nye metoder for å bedre dyrevelferden. Ved en nylig gjennomgang av pelsforskriften i Finland, var den finske pelsnæringen tydelig negativt innstilt til mulige forbedringer av regelverket.(22)

Utvalgets anbefalinger om strengere forskrift og burfri driftsform vil alene umuliggjøre et nordisk harmonisert regelverk.

Punkt 8.2.1: Dyrevelferd – Oppstalling og aktivitet – Videreutvikling av oppholdsenheten

“Utvikling av driftsformer som erstatter eller supplerer dagens nettingbur, og som kan påvises å bedre ivareta dyrenes behov, vil kunne øke næringens legitimitet betydelig. En slik utvikling vil også være viktig for i større grad å kunne oppfylle pelsdyrforskriften § 11 om krav til oppholdsenhet, jf. vedlegg 2 og dyrevelferdsloven § 24 om dyrs levemiljø.” (Punkt 8.2.1, s.96-97)

Utvikling av en burfri driftsform er kommersielt urealistisk. Burfrie systemer er gjentatte ganger tydelig avvist av næringen, eksempelvis under gjennomgang av pelsdyrforskriften i 2010 til Mattilsynet. (23) Det anses som usannsynlig at næringen vil være villig til å godta en betydelig videreutviklet og mer kostbar driftsform enn i dag. Selv om lønnsomheten i næringen har økt de siste årene, har mange oppdrettere avvirket grunnet nye investeringer som følge av beskjedne nye krav i dagens forskrift.

Pelsdyrutvalget mener burfri driftsform skal kunne finansieres gjennom ny dyrevelferdssertifisering (punkt 8.1.4). Utvalget mener næringen kan få økt omsetning ved å markedsføre seg på dyrevelferd. Det som ikke nevnes er at næringens sertifiseringsordninger Farmsert og Origin Assured allerede i dag markedsføres som best dyrevelferd. Hvordan en framtidig bedret driftsform skal markedsføres som enda bedre enn best, er uvisst. Utvalget belyser ikke den store risikoen for at det ikke er mer betalingsvilje å hente i markedet.

Det foreslås økte offentlige forskningsmidler for å utvikle driftsformer med bedre dyrevelferd:

“Fortgang i forsknings- og utviklingsarbeid for økt dyrevelferd ved å bevilge mer offentlige midler til forskning som vil resultere i dokumenterte velferdsforbedrende tiltak”. (Kap. 10, s.112).

Forslaget er urealistisk, da slike midler sannsynligvis vil brukes til tiltak som næringen kan akseptere økonomisk og praktisk. Siden nåværende driftsform er eneste aktuelle driftsform for næringen, betyr dette «burforbedringer» og ikke burfrie systemer, noe som umulig kan bedre dyrevelferden eller næringens omdømme.

Punkt 8.2.1: Dyrevelferd – Avl for tillitsfullhet

“En av svakhetene påpekt i dyrevelferdsmeldingen fra 2003 er også tilstede i dag, idet det verken da eller ti år etterpå finnes målinger eller tall som sier noe om hvordan dyrene har det på pelsdyrfarmene.” (Punkt 8.2.1, s.98).

St.meld. nr.12 (2002-2003) ga næringen ti år på å sikre tamme pelsdyr og legge om driftssystemene for å stimulere dyrene til naturlig adferd. Næringen skulle vurderes avvirket hvis den ikke klarte å møte disse kravene. (24) NPAs avlsarbeid har vært mislykket, og fristen er utløpt.

Utvalget registrerer at tiårsfristen vedrørende avl – det viktigste målet for næringen etter dyrevelferdsmeldingen - ikke er overholdt. Likevel anbefaler utvalget å “(s)tyrke/systematisere avlsarbeidet på rev og mink for å oppnå mer tillitsfulle dyr” (Kap.10, s.112).

Forslaget fremkommer som urealistisk og useriøst. Næringen har i perioden 2003 og frem til i dag hatt svært gode økonomiske rammer til å sikre betydelig tammere dyr uten arvelige helselidelser.² I tillegg har NPA mottatt 0,9 millioner årlig til avlsarbeid fra Landbruks- og matdepartementet. Likevel har næringen helt bevisst prioritert profitt fremfor å rette seg etter myndighetenes krav. (23)

² Eksempler på anerkjente, faglige, men kostnadskrevende virkemidler er økt ressursbruk på å temme dyrene de første levemånedene, kursing og kontroll av oppdretterne i avlsarbeid og betydelig større prioritering av velferdsegenskaper i avls målet.

Utvalget nevner heller ikke problemene med import av avlsdyr i sin rapport. Pelsdyrnæringen har valgt å gjennomføre denne ukritiske avlsdyrimporten tross negativ effekt for helse og tamhet. Reveimport fra Finland er en viktig årsak til blårevers fedme og smertefulle problemer med bøyd frambein.(25) Minkimport fra Danmark innebærer mindre tamme dyr og dessuten potensielt alvorlige problemer med import av dyr med MRSA.(26)

Mattilsynet mener oppdrettere i avlsarbeidet har lagt vekt på økonomiske viktige egenskaper som pelskvalitet, framfor å prioritere tamhet.(27) Mattilsynet har igjen i 2015 reagert på det mislykkete avlsarbeidet: "NPA kan ikke dokumentere effekt av avl for tillitsfulle dyr de siste 10 år, jf Stortingsmelding nr.12 (2002-2003)."(28)

Pelsdyrutvalget burde i sin konklusjon ha vektlagt at næringen ikke har klart å overholde tiårsfristen om avl for tillitsfulle dyr.

Punkt 8.2.1: Dyrevelferd – Velferdsvurdering

Som utvalget og Mattilsynet påpeker, finnes det ingen nasjonal kartlegging over velferdsproblemer i pelsdyrnæringen. Den senere tid har man sett flere eksempler på alvorlige og systematiske brudd på pelsdyrforskriften. Mattilsynet påpeker at slike regelbrudd: "(...) kan også være et uttrykk for at pelsdyrhold er krevende dyrevelferdsmessig." (kap. 7.2, s.82). Denne kritikken er også gjennomgående i Mattilsynets referat fra møtet med NPA 7.januar i år.(20)

Pelsdyroppdrettere finner det allerede problematisk å overholde dagens forskriftskrav, til tross for at burdrift er en enkel driftsform. Det er derfor urealistisk at næringen skal oppfylle krav til en nyutviklet burfri driftsform, som vil være betydelig mer krevende.

Vi mener at utvalget konkluderer på sviktende grunnlag med at forskriftsinnstramminger kan gi akseptabel velferd.

Punkt 8.2.5: Tiltak fra det offentlige og næringens egenkontroll

"Av næringens egne tiltak som vil kunne styrke legitimiteten, er handlingsplan for dyrevelferd (2013–2018) og kvalitetssikringssystemet gjennom sertifiseringsordningen FarmSert". (Punkt 8.2.5, s. 99)

Velferds målet i NPAs handlingsplan skal "sikre dyrevelferd".(29) Faktisk etterlevelse av målene gjennomgås ikke av Pelsdyrutvalget, ei heller praktiske konsekvenser relatert til dette. Handlingsplanen er preget av lite spesifikke tiltak. Den inkluderer ikke opplagte enkle velferdstiltak, som utdeling av kjøttbein.

Dyrevernalliansen vil påpeke at samtlige målsetninger i handlingsplanen allerede er forskriftsfestet.

3) Oppsummering

Vi har i dette høringsvaret tatt opp: 1) Faglige begrunnelser for å avvikle norsk pelsdyrnæring; og 2) kommentarer til NOU 2014:15, kap. 8 om bærekraftig utvikling. Vi vil avslutningsvis understreke tre hovedproblemer knyttet til utvalgets anbefalinger:

- I. **Kommersiell oppdrett av pelsdyr med akseptabel dyrevelferd er ikke realistisk**, da en burfri driftsform er uaktuelt for næringen. Utvalgets flertallsanbefaling om såkalt "bærekraftig utvikling" er dermed ikke gjennomførbar.
- II. **Utvalgets løsningsforslag svarer ikke til dyrevelferdsproblemene avdekket i NOUen.** Faktagrunnlaget er omfattende, men har likevel noen betydelige mangler. Det er også en ubalanse i hvilken temaer som vektlegges i konklusjoner og anbefalinger. Dette harmonerer ikke med mandatet.
- III. **NOUen bærer preg av at næringens konkurransekraft og omdømme vektlegges over dyrevelferd.** Faginstansene med størst profesjonell tyngde og kompetanse på dyrevelferd og dyreetikk har ikke blitt vektlagt i utredningens konklusjoner.

Dyrevernalliansen mener at innstillingen om en bærekraftig utvikling av pelsdyrnæringen er både urealistisk og i strid med hensynet til dyrenes velferd. Dyrevernalliansen mener at en styrt avvikling av norsk pelsdyroppdrett er helt uunngåelig, og støtter mindretallet i utvalget.

Med vennlig hilsen

Anine Dedekam Moldskred
Politisk rådgiver/statsviter
(+47) 909 97 613
anine@dyrevern.no

Susanna Lybæk
Vitenskapelig rådgiver/biolog
(+47) 975 38 483
susanna@dyrevern.no

Vedlegg:

- Mattilsynet. Oppsummering - Møte med Norges pelsdyrslag 7. januar 2015.
- Dyrevernalliansen. Sertifiseringsordningen Farmsert. Ref: 2014/286897; Fagnotat, 2014.
- Dyrevernalliansen. Vurdering av Norges Pelsdyrslags "Handlingsplan 2013-2018", Fagnotat, 2013.
- Dyrevernalliansen. Helselidelser og fedme hos pelsdyr, Fagnotat, 2014.
- Dyrevernalliansen. Pelsdyroppdrett og miljøhensyn, Fagnotat, 2015.
- Dyrevernalliansen. Norske pelsdyrs mentale helsetilstand – tamhet og lynne, Fagnotat, 2012.
- Dyrevernalliansen. Pelsdyrs aktivitetsbehov umulig i små bur, Fagnotat, 2014.

4) Kilder

- 1) Den norske veterinærforening, "Uttalelse om pelsdyroppdrett", 2009.
- 2) Rådet for dyreetikk, Pelsdyroppdrett, Uttalelse, URL: radetfordyreetikk.no, 1994.
- 3) Holstad, G. (adm.dir., Veterinærinstituttet) og Mejdell, C. (forsker, Veterinærinstituttet), "Vårt pelsdyrhold bør avvikles", Aftenposten 21. mars 2013.
- 4) Lov 19. juni 2009 nr 97 om dyrevelferd (dyrevelferdsloven).
- 5) Ot.prp. nr. 15 (2008-2009). Om lov om dyrevelferd.1.2. Bakgrunn for lovforslaget.
- 6) CINT for Dyrevernalliansen. Er det riktig eller galt å drive oppdrett av dyr i bur til pelsproduksjon? September 2014.
- 7) Mattilsynet, Årsrapport 2013, publisert 2014.
- 8) Mattilsynet, Årsrapport 2014, publisert 2015.
- 9) Broom, D., An evaluation of VKM's "Risk assessment concerning the welfare of animals kept for fur production" (2008), Cambridge University, 2011.
- 10) Mattilsynet, *Tilsyn med revehold*, Veileder til tilsynsveterinærene, 7. juli 2014.
- 11) Mattilsynet, *Tilsyn med minkhold*, Veileder til tilsynsveterinærene, 7. juli 2014.
- 12) Kulø, M., *Helselidelser og fedme hos pelsdyr*. Fagnotat, Dyrevernalliansen, 2014.
- 13) Hovland, I og Asheim, J. Perspektiver på pelsdyrnæringen i dagens og framtidens Norge. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF), Versjon II. 2014.
- 14) Norges Pelsdyrslag og Pelsdyrtrygdlaget. Årsrapport. 2012.
- 15) Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Pelsdyrhold i Norge – avvikling, arbeidsforbruk og selskapsform, notat.
- 16) Wangen, K. "Kritiserer prislapp på pelsavvikling", Nationen, 28. november 2014.
- 17) Lybæk, S., *Avvikling av pelsdyroppdrett og omstilling: EU-regler og internasjonale ordninger*, Fagnotat, Dyrevernalliansen, 2014.
- 18) Norges Pelsdyrslag, "Regnskap 2014", vedlagt brev til Landbruksdirektoratet 24. mars 2015.
- 19) Larsen, G., "Velferdsvasking av en skitten næring", Kronikk, Forskning.no, 5. februar 2015.
- 20) Welfare Quality, "Science and society improving animal welfare", URL: welfarequality.net, (undated).
- 21) Mononen, J., Møller, S. H. et al., "The development of on-farm welfare assessment for foxes and mink", *Animal Welfare* 21, 363-371, 2012.
- 22) Animalia, "Finland update", In: Fur Free Alliance, *Country Update March 2015*, Fur Free Alliance, 2015.
- 23) Mattilsynet, "Sammenstilling og vurdering av høringsuttalelser – utkast til ny forskrift om hold av pelsdyr", Brev til Landbruks- og matdepartementet, 29. november 2010
- 24) St.meld. nr. 12 (2002-2003). *Om dyrehold og dyrevelferd*, Landbruks- og matdepartementet.
- 25) Lybæk, S., Kartlegging av frykt og dårlig helse hos norske rever, Fagnotat, Dyrevernalliansen, 2013.
- 26) Kulø, M., *Risiko for MRSA i norsk minkoppdrett*, Fagnotat, Dyrevernalliansen, 2014.
- 27) Mattilsynet, Sluttrapport – Nasjonalt tilsynsprosjekt: Velferd for pelsdyr. 2009.
- 28) Mattilsynet, Oppsummering - Møte med Norges Pelsdyrslag 7. januar 2015.
- 29) Norges Pelsdyrslag, Handlingsplan 2013-2018, 2013.

Syv vedlegg følger

Norges Pelsdyrslag
Postboks 175 Økern
0509 OSLO

Deres ref:
Vår ref: 2014/286897
Dato: 19.12.2014
Org.nr: 985 399 077

Statens tilsyn for planter, fisk, dyr og næringsmidler

MØTE MELLOM NORGES PELSDYRALSLAG OG MATTILSYNET

Mattilsynet og Norges Pelsdyrslag har avtalt et møte 7. januar for å følge opp forhold som fremkommer i filmen «Pels», vist på NRK i desember.

I forberedende telefonmøte torsdag 18. desember redegjorde vi for hvilke forhold vi ønsker at dere skal orientere om i dette møtet, spesifisert under. Vi ber om at dere gir en skriftlig tilbakemelding vedrørende disse punktene før vårt møte.

Vi ønsker en redegjørelse av følgende forhold, hvordan NPA vil følge opp forholdene og kort redegjørelse av tidligere tiltak, der dette er relevant:

- *Størrelse på blårev:* Hva er standard størrelse for blårev på tidspunktet for pelsing? Har NPA satt en maksimalt akseptabel størrelse? Hva er normal størrelse for blårev på tidspunkt for inseminasjon? Hvilke tiltak gjennomføres i farmer hvor vekten er for høy i forhold til øvre tillatt vekt? Hvordan arbeider NPA mot medlemmene vedr. denne problemstillingen? Føres det vektoversikt?
- *Krysningsraser og aggresjon:* Er det lynneutfordringer med krysningsrev eller annen revetype? Hvordan håndteres/løftes disse revene? Fører NPA oversikt som dokumenterer lynneutvikling i norske farmer?
- *Avlsdokumentasjon:* Fører NPA oversikt som dokumenterer avlsmessig utvikling de 10 siste år?
- *Bruk av tang:* Er det noen situasjoner der nakketang blir benyttet rutinemessig og som vanligste metode? Når brukes tang? Hvilke typer tenger finnes og brukes?
- *Fôr:* Benyttes samme type fôr til dyr som skal pelses og dyr som skal benyttes i avl? Hvordan reguleres i så fall mengden for de to gruppene?

- *Tilsyn to ganger daglig*: Hvordan gjennomfører oppdrettere tilsyn med dyrene? I hvor stor grad gjennomføres daglig tilsyn samtidig med fôringsrunde? Beskriv hvordan dette tilsynet utføres (hvor lang tid ved hvert bur, åpnes kassen? osv.) og om det finnes interne råd/retningslinjer for dette
- *Bemanning*: Har NPA noen anbefalinger vedr bemanningsstørrelse relatert til antall dyr og behov i de ulike sesongene? Hvor mange ansatte bør det være i en farm med f. eks 20 000 dyr?
- *«Kannibalismeperiode»*: I filmen snakkes det om en «kannibalismeperiode». Vi ønsker å vite mer om denne perioden, hvordan NPA håndterer dette og hvilke tiltak som er iverksatt for å redusere eller unngå skader som følge av dette. Har NPA vurdert å sette begrensning på antall individ per bur for å redusere skadeomfanget?
- *Sertifiseringsordning*: NPAs sertifiseringsordningen har vart i tre år. Hvilke tiltak er gjort mot produsenter som ikke følger regelverket? Hvilke konsekvenser har dette for produsentene?
- *Intern kursing*: Hvordan gjennomføres NPAs kurs i dyrevelferd og avlving? Inkluderer kursene praksis eller kun teori? Beskriv omfang på kurs.

Mattilsynet ønsker bare i begrenset grad å snakke om nylig framlagt NOU om pelsdyrdrift. Denne er bestilt av regjeringen, og Mattilsynet behandler denne når vi skal utforme høringssvar.

Vi ønsker heller ikke å legge vekt på metodene som er nyttet under produksjonen av filmen i dette møtet.

Vi imøteser skriftlig tilbakemelding på disse punktene innen **6. januar**, og ønsker dere velkommen til møtet.

Med hilsen

Solfrid Åmdal
seksjonssjef

Redegjørelse til Mattilsynet i forbindelse med dialogmøte 7. januar 2015

Spørsmål 1

Størrelse på blårev: Hva er standard størrelse på blårev ved tidspunktet for pelsing?

Mink og rev produseres for pelsens skyld og skinnstørrelsen er av vesentlig betydning for den pris som oppnås for det enkelte skinn. Det foregår en betydelig mekanisk strekking av det enkelte skinn etter at fett er fjernet. Dyrets hold og spesielt kroppslengde har stor betydning for den lengde som skinna oppnår. Forskrift om hold av pelsdyr sier i § 6 «formålet være robuste og friske dyr med god fysisk og mental funksjon». I avlsarbeidet med størrelse på blårev baseres utvalget på kroppslengde og ikke kroppsvekt. For blårevskinn angis skinnstørrelsene fra størrelse 2 til størrelse 60 med 60 som størst. Det tilsvarer en skinnlengde fra 79,1 cm til 142,1 cm målt som lengde fra snute til korteste punkt på skinnets bakkant (dvs. ekskl. halen). Størrelsesintervallene for reveskinn er 9 cm. Store og kraftige hanner av blårev veier fra 15 – 22 kg ved pelsingstider i november/desember. Vekt på blårevtisper vil variere avhengig av om de skal avlives i november eller om de er utvalgt som avlsdyr. For dyr som er ment som avlsdyr er idealvekt i november/desember ca. 8,5 – 9 kg. For tisper til pelsing vil ca. 13 – 14 kg være sluttvekt.

Figur 1 viser utvikling for skinnstørrelse for blårevskinn i løpet av 22 år, fra 1990/91 til 2012/13, med fordeling på ulike størrelsesklasser. Det er viktig å være oppmerksom på at strekke- og tørkeprosesser har utviklet seg i perioden, og økningen i skinnstørrelse kan ikke bare tilskrives økt dyrestørrelse.

Fig 1. Utvikling i skinnstørrelse for blårev, norske skinn

Norske skinn er i gjennomsnitt vesentlig mindre enn finske blårevskinn. Figur 2 viser fordeling på størrelsesklasser for blårevskinn solgt hos Saga Furs 2012/13.

Fig 2. Skinnstørrelse for blårev hos Saga Furs 2012/13, norske skinn og all Saga blårev

Har NPA satt en maksimalt akseptabel størrelse?

NPA har ikke satt noe konkret mål for maksimal akseptabel størrelse.

Imidlertid har størrelse og vekt vært et viktig tema på mange fagmøter og senest i november/desember 2014 var vekt og størrelse et av flere temaer

på fagmøtene. Den generelle veiledning er at blårevtisper i avl skal ha en vektutvikling fra valp til voksen som gjør at vekten i november ligger på ca. 8 – 9 kg. For dyr som skal avlives er målsettingen et så stort og godt skinn som mulig, men med sterk fokus på at dyrevelferden skal ivaretas og dyr med svak beinstilling ikke skal benyttes i avl. Veterinærbesøket i oktober/november tar opp spørsmålet om bevegelighet hos blårev, og besøket i februar om benstilling på avlsdyrene.

Hva er normal størrelse på blårev ved tidspunktet for inseminasjon?

Som følge av ovenstående anbefalinger vil blårevtisper veie ca. 8 – 9 kg ved inseminasjon.

Hvilke tiltak gjennomføres i farmer hvor vekten er for høy i forhold til øvre tillatt vekt?

Det er ingen fortløpende rapporteringsplikt på dyrenes vekt, og det finnes heller ikke noen øvre tillatt vekt.

Hvordan arbeider NPA mot medlemmene vedrørende denne problemstillingen?

NPA's innsatspunkter er veiledning og rådgiving.

Dette gjøres ved gårdsbesøk, gjennom artikler i Norsk Pelsdyrblad, ved bruk medlemsinformasjon på nettsiden og ved kurs og medlemsmøter. Ved gårdsbesøk fokuseres det på revens velferd i alle aspekter og det påpekes om det er rev som åpenbart har dårlig velferd pga. dårlig bevegelighet som skyldes overvekt. I kurssammenheng er vekt og størrelse et gjennomgående tema spesielt på de fagmøter som gjennomføres hver høst. Dette har også inkludert demonstrasjoner av holdvurdering og veierutiner.

Føres det vektoversikt?

Det finnes ingen sentral registreringsrutine for vekt. Enkelte produsenter har periodiske vektoversikter for et mindre antall dyr.

Spørsmål 2

Krysningsraser og aggresjon: Er det lynneutfordringer ved krysningsrev eller annen revetype?

Vi forutsetter her at spørsmålet omhandler artskryssning mellom blårev og sølvrev, det man omtaler som bluefrost-typer.

Valper etter inseminering av blårevtisper med sølvrevsæd har en tilsvarende fysisk utvikling som sine artspareller, sølvrev og blårev. Det er vanlig å dele opp disse kullene noe tidligere enn blårev og sølvrevkull. Det er imidlertid store individuelle forskjeller fra kull til kull og fra gård til gård. Man ser også at den generelle status for lynne/tillitsfullhet i gården preger artskryssingene.

Med hensyn til generelle lynneutfordringer for rev vises det til de undersøkelser som er utført og de tiltak som gjennomføres knyttet til utvalg av avlsdyr og oppstallingsform.

Hvordan håndteres/løftes disse revene?

All rev håndteres mest mulig for hånd. Artskryssninger skal ikke undergå noe form for vurdering for pelskvalitet, størrelse eller andre egenskaper forbundet med utvalg av avlsdyr. Derfor blir de håndtert mindre enn annen rev, og normalt håndteres de ikke mellom tidspunkt for utflytting og avlving.

Se for øvrig vedlagt video om generell metode for uttak av rev for inspeksjon eller flytting. Denne video og en tilsvarende er brukt i gjennomføring av obligatorisk kompetansekurs og ved fagkurs for rev høsten 2013.

Fører NPA oversikt som dokumenterer lynneutvikling i norske farmer?

Vi tolker dette spørsmålet generelt og ikke relatert til kryssningstyper av rev spesielt.

NPA har gjennomført to større undersøkelser, i henholdsvis 2004 og 2011, av lynne/tillitsfullhet etter anerkjente metoder.

Vi har videre vært med på å utvikle registreringsmuligheter og mulighet for beregning av indekser for tillitsfullhet i det avlsprogram som NPA markedsfører og betjener for medlemmene (WebSampo). Veterinærs vurdering av reaksjonen på dyrene under besøket vurderes i helsetjenesten fra 2014.

Ut over dette føres ingen sentral dokumentasjon omkring lynneutviklingen. I forskrift om hold av pelsdyr § 6 heter det at «avlsdyr skal være testet for tillitsfullhet ovenfor mennesker før de benyttes i avl». Dette gjør den enkelte produsent når det velges ut avlsdyr.

Avlsdokumentasjon: Fører NPA oversikt som dokumenterer avlsmessig utvikling de siste 10 år?

Som nevnt ovenfor markedsfører NPA overfor sine medlemmer et avlsprogram som heter WebSampo. Dette er den generelle dokumentasjon som NPA har om resultater på kvaliteter, størrelse, reproduksjonsegenskaper og etter hvert også med hensyn til tillitsfullhet i den enkelte besetning. Hittil er data fra systemet samlet i en egen database og det er utviklet statistikker og gjort analyser basert på disse dataene. Oppslutningen om systemet er mellom 20 og 30 % av besetningene. Andre produsenter benytter seg av dansk databasert avlsprogram.

Vi har oversikt over utvikling av skinnproduksjonen via Oslo Skinnauksjoner og på reproduksjonsområdet via Pelsdyrtrygdelaget.

Spørsmål 3

Bruk av tang: Er det noen situasjoner der nakketang blir brukt rutinemessig og som vanligste metode? Når brukes tang?

Vi understreker at nakketang er et hjelpemiddel som kun brukes for rev og da for å sikre en hurtig, skånsom og sikker handtering og fiksering av reven.

Nakketenger brukes rutinemessig for fiksering av dyr under brunstkontroll, inseminering og avliving. Dette for å ivareta revens sikkerhet. Nakketang kan også brukes ved inspeksjon av dyr for sår/skader og behandling. Dette omtales i § 32 i forskrift om hold av pelsdyr.

Hvilke typer tenger finnes og brukes?

I Norge er det én type tang som brukes, med noe forskjellig lengde på skaftet og vidde på gripedelen avhengig av størrelsen på revene de skal benyttes til. I henhold til § 32 i forskrift om hold av pelsdyr skal gripedelen være gummiert eller på annen måte polstret.

Spørsmål 4

Fôr: Benyttes samme type fôr til dyr som skal pelses og dyr som skal benyttes i avl?

Det er tre fôrlag i Norge som lager og distribuerer fôr til pelsdyr. Det skilles ikke mellom fôr til rev og mink. Fôrsammensetningen varierer gjennom året for å tilpasses til dyra behov. Det benyttes samme type fôr til dyr som skal pelses og dyr som skal til avl.

Hvordan reguleres i så fall mengden for de to gruppene?

Avlstisper av blårevtype velges ut på grunnlag av avlsindeks/kullstørrelse og lynnetest ved avvenning, og fôres fra sensommeren (september) slik at de holdes i riktig hold. Dette gjøres ved individuell tilpassing av fôrmengde per dag, slik at vektreduksjon fram mot paring ikke er nødvendig (forskrift om hold av pelsdyr § 17).

Spørsmål 5

Tilsyn to ganger daglig: Hvordan gjennomfører oppdretterne tilsyn med dyrene?

Tilsyn med dyrene foretas ved observasjon av dyrene i buret/reirkassen/valpekasse. Det utføres minst to daglige tilsyn. I tillegg utføres det en ukentlig «velferdsrunde» som næringen har innført gjennom «FarmSert». Dette tilsynet blir utført utenom fôring. Det benyttes kunstig lyskilder ved behov.

I hvor stor grad gjennomføres daglig tilsyn samtidig med fôringsrunde?

Dyrene er mest aktive i forbindelse med fôring og dette er den perioden som det er mest effektivt å gjennomføre tilsyn på. I forkant av fôrtildeling foretas skraping og renhold av fôringsplass og fordeling av ikke oppspist fôr. Under denne operasjonen foretas også inspeksjon av dyrene. Ved ett dyr pr. bur vil mye av det daglige tilsynet kunne gjennomføres fra fôrmaskinen når dyrene spiser, mens i perioder med flere dyr pr. bur og spesielt når valpene er små er det viktig med særskilte runder for tilsyn.

Lommelykt benyttes for mørke dyreslag. Å anslå tid pr. bur til daglig tilsyn finner vi vanskelig å angi da det vil avhenge av årstid og situasjonen i besetningen.

Spørsmål 6

Bemanning: Bemanningsstørrelse relatert til antall dyr og behov i de ulike sesongene?

Bemanningsnormen for mink er 2 – 2,5 timer pr. tise pr. år og for rev er det 6-8 timer pr. tise. Disse normtallene forutsetter rasjonelle pelsdyrgårder og arbeid med pelsing er ikke inkludert. Behovet for arbeidskraft er størst i brunst- og paringsperioden, avvenningsperioden og i perioden hvor det tas blodprøver og vaksineres mink. Alle oppdrettere plikter å sørge for at dyr stelles av nok personer som har tilstrekkelige ferdigheter og faglig kompetanse til å ivareta dyrenes velferd.

Det skal finnes en bemanningsplan for året i pelsdyrgården. Planen skal gir en god oversikt over driften og skape forutsigbarhet. Planen kan deles inn i uker eller måneder. Arbeidsoppgaver og antall personer som det er behov for å ha i de ulike periodene gjennom sesongen, skrives ned for å ivareta velferden til dyra gjennom året.

Hvor mange ansatte bør det være i en farm med 20 000 dyr?

En pelsdyrgård med 20 000 dyr forutsetter vi er en minkgård, og med fem valper pr. tise blir det 3 300 tisper. Ut fra normen ovenfor og 2 000 arbeidstimer pr. person pr. år blir det 3,5 person. Dette er en norm med visse forutsetninger om effektivitets- og kunnskapsnivå hos oppdretter. Selvsagt vil det derfor kunne kreves mere mannskap i en urasjonell farm og kanskje er det forsvarlig med mindre bemanning i en helt moderne, rasjonell besetning.

Spørsmål 7

«Kannibalismeperioden»: Informasjon om perioden og hvilke tiltak som er iverksatt for å redusere eller unngå skader som følge av dette

Perioden som omtales er avvenningsperioden hos mink og hovedsakelig levedøgn 42 til 49 for valpene. I denne perioden reduseres melkeproduksjonen til tisper og valpene spiser mer pelsdyrfôr. Fôret tilsettes ekstra mye vann og valpene drikker vann fra drikkeniplene. Likevel kan det forekomme at valpene slikker saliv fra munnvikene til tisper og suger på hverandre i jakt på væske. Hvis det går hull på huden kommer det væske i form av blod. Dette er en utfordrende periode og har ikke noe med aggressive dyr å gjøre. Det er en kjent problemstilling for mange arter også i vill fauna. Ved godt management i denne perioden oppstår det svært få skader. Det er lagt inn veterinærbesøk fra helsetjenesten i denne perioden og som rekrutteringsansvarlig nevner i filmen er det viktig å ha godt med folk i denne perioden.

Har NPA vurdert å sette begrensning på antall individ per bur for å redusere skadeomfanget?

Utfordringen er knyttet til avvenningsperioden og å flytte vekk tispå og samtidig dele store kull på to bur anbefales som en løsning der man har problemer. Det kan være for tidlig å plassere ut valpene slik de skal stå fram til pelsing, mens de enda er så unge. For uerfarne oppdrettere har vi anbefalt at de satser på 3 dyr per bur (klatrebur) ved endelig utflytting etter avvenning, for å gjøre tilsyn lettere og redusere sannsynligheten for skader.

Spørsmål 8

Sertifiseringsordning: Hvilke tiltak er gjort mot produsenter som ikke følger regelverket?

I løpet av perioden med FarmSert har det blitt foretatt inndragelse av 18 sertifikat. Seks av disse har avsluttet produksjonen innen kort tid, mens de øvrige har fått tilbake sertifikatet etter å ha gjennomført en ny revisjon og alle avvik er lukket.

Sertifikatet trekkes tilbake ved mislighold og ved manglende oppfølging. Vedtak om eventuell tilbaketrekking av sertifikatet begrunnes skriftlig og meddeles umiddelbart til oppdretter

Gjentatte tap av sertifikat vil bli rapportert til styret i NPA for videre håndtering

Hvilke konsekvenser har dette for produsentene?

Norges Pelsdyrslag og Pelsdyrtrygdlaget samt enkelte fôrlag har økonomiske sanksjoner i forhold til de produsentene som ikke beholder sertifikatet.

- Kostnader med analyse av blodprøver
- Kostnader med kjøp av insemineringsutstyr
- Kostnader med hjelp til livdyrsortering
- Egenandel i forbindelse med rådgivningstjenester
- Vansker med å få solgt skinn gjennom ordinære kanaler

Spørsmål 9

Intern kursing: Gjennomføring av kurs i dyrevelferd og avliving?

Kursene i dyrevelferd og avliving gjennomføres over to dager og med praktisk del i en pelsdyrgård i tillegg til foredrag med bilder og videoer. Mattilsynet har tidligere fått tilsendt kursmaterialet.

Inkluderer kursene praksis eller kun teori?

Kursene inneholder både en teoretisk og en praktisk del. Det kurset som det henvises til i filmen var det siste oppsamlingskurset i 2012, og det var ett av få kurs som ble holdt uten praktisk del som den gang ikke var påkrevd. Det er senere fastsatt nye og strengere forskriftsbestemmelser om kurs i avliving og hvor det kreves praktisk del og eksamen.

Omfang på kurs

Etter at alle produsenter deltok på kurs i 2012 (18 kurs), har det senere blitt avholdt flere kurs for nye produsenter og for arbeidshjelp som skal avlive pelsdyr på norsk og engelsk. Kompetansekurs har varighet på to dager. Fagkurs rev har varighet på 1 dag.

Oppsummering - Møte med Norges pelsdyrslag 7. januar 2015

Statens tilsyn for planter, fisk, dyr og næringsmidler

Vår ref.: 2014/286897

Tid: onsdag 7. januar 2015, kl. 12:00 til 14:20

Sted: Mattilsynets lokaler på Høyland i Sandnes

Tilstede:

Ole Fjetland, Hilde Bremnes, Anne-Grethe Danielsen, Baard Birkeland, Hege Bianca Bysheim, Maria Været Veggeland og Bjørn Groven (Mattilsynet), Bertran Trane Skadsem, Hans Åge Kulbotten og Guri Wormdahl (Norges pelsdyrslag – NPA)

Rammen for møtet

Filmen «Pels», vist på NRK 09.12.2014
Brev fra Mattilsynet, 19.12.2014
Svar på brevet fra NPA, 06.01.2015

141219 Brev til
pelsdyrslaget om m

150107 Svar fra
pelsdyrslaget 6 jan

Innledning

Pelsdyrslaget (NPA) hadde kommentarer til pressedekningen før møtet. De ønsket også å få vite om Mattilsynet har sett mer av film-materialet som er utgangspunktet for filmen «Pels». De ønsket også å få vite om det er kommet bekymringsmeldinger til Mattilsynet fra filmskaperne.

Mattilsynet opplyste at vi har sett noe mer filmmateriale men de fleste av våre spørsmål er knyttet til hendelser vist 09.12.2014.

Mattilsynet har ikke oversikt over om det er kommet inn bekymringsmeldinger fra filmteamet, slike meldinger vil gå direkte til aktuelle distriktskontor og ikke til sentral enhet.

Etter dette ble NPA sine svar på de ti punktene i brev fra Mattilsynet 19.12.2014 gjennomgått, jf vedleggene over. NPA har delt inn sitt svar i ni punkter (slått i sammen punkt 2 og 3). Nummerering under er delt inn i ti punkter.

Punkt 1 - Størrelse på blårev

I pelsdyrforskriften er skalaen for størrelse relatert til vekt, i sammenstilt tallmateriale fra NPA er skalaen skinnstørrelse. Mattilsynet konstaterer at NPA ikke har definert mål for maksimal akseptabel størrelse, ei heller har noen oversikt over faktisk vekt på norske blårevtisper ved inseminering eller pelsing. 8-9 kg og 13-14 kg oppgis å være normen.

Veiledning og kursing mht. temaet er bra, men gir ingen dokumentasjon på faktisk vekt for blårevne.

Mattilsynet
Seksjon landdyr og dyrehelsepersonell

Saksbehandler: Bjørn Groven
Tlf: 22 40 00 00
Besøksadresse: Ullevålsveien 76, Oslo
E-post: postmottak@mattilsynet.no
(Husk mottakers navn)

Postadresse: Postboks 383
Felles postmottak, Postboks 383
2381 Brumunddal
Telefaks: 23 21 68 01

Punkt 2 – Krysningsraser og aggresjon

NPA uttrykte at de ikke har registrert større problemer med håndtering av disse dyrene enn annen rev, men at krysningene heller ikke håndteres i særlig grad fordi dette er sterile dyr som ikke benyttes i avl. Mattilsynets inntrykk er at NPA ikke har noen oversikt over eventuelle atferdsmessige utfordringer hos såkalte bluefrost-typer (blårevXsølvrev). Per i dag er det vanskelig å si om eventuelle forskjeller i atferd skyldes genetikk eller liten grad av håndtering/tilvenning.

Punkt 3 – Avlsdokumentasjon

Det finnes oversikt over utvikling av skinnproduksjonen og reproduksjon (fruktbarhet), samt et avlsprogram som har 20-30 % tilslutning blant medlemmene, men NPA kan ikke dokumentere effekt av avl for tillitsfulle dyr de siste 10 år, jf Stortingsmelding nr. 12 (2002-2003).

Punkt 4 – Bruk av tang

NPA tolker bestemmelsen i § 32 dit hen at bruk av nakketang ved inseminering ikke er i strid med forbud mot rutinemessig bruk. Mattilsynet er uenig i dette. Ordlyden i forskriften er klar, og vi tolker bestemmelsen slik at det ikke under noen typer håndtering kan benyttes nakketang som rutine. Dvs. at det også ved inseminering kun unntaksvis skal benyttes nakketang. Dette betyr i praksis blant annet at avlsdyrene må ha en tamhetsgrad som gjør det mulig å håndtere dem uten nakketang også ved inseminering og annen rutinemessig håndtering.

Punkt 5 – Fôr

Det føres med samme type fôr, både til dyr som skal avles videre på, og til dyr som skal til pelsing. Mattilsynet stiller spørsmål ved om dette kan resultere i unødig lidelse i form av sultfølelse hos dyr som føres restriktivt for å unngå for høy vekt før inseminering, da det ikke finnes fôr med lavere energitetthet til bruk for avlsdyr sommer/høst.

NPA kan i liten grad dokumentere førets kvalitet og egnethet mht. dyrenes forskjellige behov i forhold til energimengde, konsistens i løpet av «året i pelsdyrgården». Forskjellig utvikling av størrelse på reven fram til pelsing skyldes forskjellig fôrmengde. Mattilsynet mener det bør vurderes om det er behov for å utvikle et fôr med lavere energitetthet til bruk for avlsdyr sommer/høst.

Punkt 6 – Tilsyn to ganger daglig

NPA har ikke gitt noe konkret beskrivelse av hva de oppfatter at daglig tilsyn med dyrene skal innebære. Det synes å være ulik oppfatning av dette mellom Mattilsynet og NPA/næringen. Mattilsynet ber NPA om å beskrive hva de som næring mener et tilsyn skal inneholde, og også hvilken tidsbruk dette anslås å innebære.

Punkt 7 – Bemanning

NPA kan ikke gjøre rede for i hvilken grad bemanningsplanene i sertifiseringssystemet brukes eller følges. Mattilsynet oppfatter dette slik at man ved revisjon av produsentene knyttet til sertifiseringer ikke har fokus på hvor vidt den obligatoriske bemanningsplanen faktisk følges.

NPA utfordres til å legge fram mer grundige estimer mht. hva som er reelt behov for bemanning i et pelsdyrhold. Dette må sees i sammenheng med punkt 6.

Punkt 8 – «Kannibalismeperiode»

NPA kan ikke legge fram dokumentasjon på hva som er blitt gjort for å minske skadene under «kannibalismeperioden», dvs. avvenningsperioden. Problemets omfang varierer fra år til år. Problemet er knyttet til valpenes væskebehov, og det er ulike faktorer som påvirker hvor vidt dyrene suger på hverandre for å dekke væskebehovet (herunder fôr kvalitet og lufttemperatur). Likevel synes ikke alle faktorer som påvirker denne problemstillingen å være klarlagt.

Punkt 9 – Sertifiseringsordning

Med utgangspunkt i svarene er det vanskelig å vurdere effekten av de sanksjonsmulighetene som ligger inne i sertifiseringsordningen, og om ordningen gir et godt nok resultat mht. mål om bedre dyrevelferd. Mattilsynet stiller spørsmål ved om sanksjonene som gis produsenter som ikke følger standardene er sterke nok.

Punkt 10 – Intern kursing

Mattilsynet konstaterer at NPA har økt tiden og utviklet innholdet (pensum) i sine kurs innen dyrevelferd i forhold til oppsamlingskurset i 2012 som det ble vist til i filmen. Søknad om godkjenning av kurs i henhold til krav i avlivingsforordningen er under behandling i Mattilsynet.

FAGNOTAT oktober 2014

tittel:

Sertifiseringsordningen Farmsert

forfatter:

Marianne Kulø
sivilagronom og fagleder
(+47) 410 34 773
marianne@dyrevern.no

Hovedmomenter:

- Bransjestandarden Farmsert er i praksis kun en veiledning i og dokumentasjon om hvordan pelsdyroppdretterne skal følge minstekrav i offentlig regelverk.
- Utenom årlige veterinærbesøk, kan ikke Farmsert sies å ha strengere dyrevelferdskrav enn offentlig regelverk.
- Kravene i Farmsert er kun en videreføring av pelsdyrnæringas eget KSL- system, og er i stor grad basert på egenrevisjon.
- Alle norske reveoppdrettere og 25% av minkoppdretterne er pålagt å sertifiseres.

Hva er Farmsert

- En bransjestandard, dvs næringens egen kravstandard, gjeldende fra januar 2012, revidert uten særlige endringer mars 2014.⁽¹⁾
- Omfatter ikke bare dyrevelferd, men også hygiene, renhold og generell krav til dokumentasjon om at forskriften følges.
- Kun de som sertifiseres kan være medlem i Pelsdyrslaget og kan selge skinn gjennom Oslos skinnauksjoner.

Hvem er pålagt å sertifiseres

Pelsdyrslaget har siden 2012 stilt krav om at alle som selger skinn via Saga Furs må bli Farmsert-sertifisert. Norske oppdrettere selger alle reveskinn og ca. 25 % av minkskinnene hos Saga Furs.

De resterende 75 % selges hos det danske auksjonshuset København Fur, som ikke stiller krav om sertifisering.⁽¹⁴⁾

Kravene i Farmsert (2)

Kravene i Farmsert omhandler mest krav til hvordan offentlig regelverk skal følges. I tillegg er det noen "bransjekrav", som per definisjon skal være strengere enn offentlig regelverk. I praksis kan disse likevel sies å kun være spesifisering av hvordan oppdretteren skal oppfylle mer generelle forskriftsbestemmelser, som bestemmelser om tilsynsrutiner og helsestell.

Pelsdyrslaget stiller krav om tre til fem årlige veterinærbesøk.

Oversikt over kapitlene i kravlisten:

- Område 1: Håndtering av dokumentasjon
(Irrelevant for dyrevelferd)
- Område 2: Lynne og avlsarbeid
ingen bransjekrav relevant for dyrevelferd, utover offentlig regelverk
- Område 3: Helse
 - Bransjekrav om årlig veterinærbesøk
 - Påstått bransjekrav om ukentlig "velferdsrunde": Det skal gjennomføre minst en ukentlig velferdsrunde utenom fôring.
 - Påstått bransjekrav om plasmacytose testing
 - Påstått bransjekrav om vaksinerings av mink
- Område 4: Fôr og vann
ingen bransjekrav relevant for dyrevelferd, utover offentlig regelverk
- Område 5: Fysisk miljø
ingen bransjekrav relevant for dyrevelferd, utover offentlig regelverk
- Område 6: Hygiene og renhold
ingen bransjekrav relevant for dyrevelferd, utover offentlig regelverk
- Område 7: Avliving
ingen bransjekrav relevant for dyrevelferd, utover offentlig regelverk
- Område 8: Kompetanse og opplæring
 - Påstått bransjekrav om opplæring av arbeidshjelp
 - Påstått bransjekrav om faglig oppdatering
- Område 9: Sikkerhet og bemanning
Bransjekrav om skriftlige rutiner + kontaktinfo for krisehåndtering

Farmsert er økonomisk gunstig for næringen

Sertifiserte skinn får bedre priser på pelsauksjonene. På marsauksjonen i 2014 gikk sertifiserte sølvrevskinn for 4-12 % mer enn usertifiserte skinn. Denne auksjonen var den første der det ble skilt mellom sertifiserte og usertifiserte skinn. Sertifisering gir dermed næringen en konkurransefordel internasjonalt. (15)

Pelsdyrslagets uttalte hensikt med Farmsert

- "Hensikten er å sikre produksjon og markedsføring av skinn med dokumentert kvalitet i alle ledd. Samtidig vil en slik standard synliggjøre ovenfor kunder, myndigheter og andre at bransjen tar dyrevelferd og kvalitet i pelsdyrholdet alvorlig." (1)
- "Med denne 5-punktsplanen sikrer vi at alle bønder som skal drive med pelsdyr i 2011, har et tydelig fokus på det enkelte husdyrs helse og velferd." (3)
- "Pelsdyrslaget har tidligere besluttet å etablere en sertifiseringsordning som skal bidra til å høyne dyrevelferden ytterligere. Dette er et arbeid det nå vil bli satt fortgang på, og de første sertifiseringsbevisene vil bli utstedt i løpet av 2010. For å få sertifikatet må

oppdretter gjennomgå kurs med bredt innhold, og en rekke produksjonsparametere må tilfredsstilles. Det skal utarbeides kriterier for blant annet dyrehelse, oppstallingsforhold, farmhygiene og kompetanse..... Norge har et svært godt regelverk for husdyrhold, og ved god skjøtsel i henhold til regelverket er dyra sikret god dyrevelferd.” (4)

Pelsdyrslagets uttalte mål med Farmsert (1)

- være blant det beste på det internasjonale markedet
- at alle som driver med pelsdyroppdrett i Norge skal sertifiseres

Lignende sertifiseringsordninger i andre nordiske land

Farmsert er basert på en lignende ordning i Finland. I Sverige er det også utviklet en tilsvarende ordning. (4,5,6)

Det finnes få velferdsparmetre på pelsdyr, noe som vanskeliggjør vurdering av velferd under et gårdsbesøk. European Fur Breeder's Association startet derfor prosjektet Welfur i 2009, for å utvikle protokoll jf Welfare Quality-prosjektet. (5)

I løpet av 5 år vil Welfur være klart for bruk. NPA vil vurdere om Welfur kan erstatte Farmsert, eventuelt kombineres med Farmsert, i fremtiden. (16)

Sammenligning av KSP og Farmsert

Farmsert virker kun å være en videreføring av Kvalitetssystem i pelsdyrgården (KSP):

Pelsdyrslaget prøvde opprinnelig forgjeves å bli med i KSL, som er sertifiseringssystemet for øvrig husdyrproduksjon. Dette var bakgrunnen for at KSP ble startet av Pelsdyrslaget i 1997.

Bakgrunnen for KSP ble definert som:

I arbeidet med å skape ei sterk og livskraftig næring må vi være aktive i å profilere oss på en positiv måte. Vi er en næring med samhold og yrkes stolthet. La også opinionen se dette. Det er i første rekke pelsdyrnæringa selv som sitter med nødvendig kompetanse for å vurdere velferden på hver enkelt pelsdyrgård. For å kunne gå ut og gi et godt bilde av vår næring, må en være trygg på og arbeide for at alle pelsdyroppdrettere har et forsvarlig driftsopplegg. Kvalitetssikring av pelsdyrnæringa vil derfor være nødvendig og lokale arbeidsgrupper vil være et viktig bidrag til å øke aksepten for norsk pelsdyrnæring. (7)

Hvert kringslag skulle danne lokale KSP-grupper. Hver KSP-gruppe besto av 3 personer: 2 pelsdyroppdrettere og 1 veterinær. Ved oppstart i 1997 var målet at alle farmer nasjonalt skulle få besøk to år på rad, og deretter et mindre utvalg (cirka 10%). I Rogaland ble for eksempel 60 % besøkt andre året, og 10-15 % av disse ville få besøk tredje året. (7,8)

I 2002 var det vanlig at cirka 25 % av farmene fikk KSP-besøk årlig. Kartlegging av lynne ble inkludert som del av KSP-arbeidet i 2004. Dette året fikk alle de besøkte farmene en perm for oppbevaring av helsekort, KSP-skjemaer og annen dokumentasjon relevant for dyrevelferd. Alle farmene fikk veiledningshefte, om forskriftskrav og bransjekrav. (9,10)

En sammenligning av Farmsert-veileder og KSP-farmskjema viser at temaene og punktene i stor grad er like. (2,11)

Eventuell inndragelse av sertifikat

Ved gjentatte brudd på Farmserts krav, kan oppdretter risikere å få sertifikatet inndratt. Inndragelse av sertifikat er imidlertid ikke endelig, og gjelder i første omgang kun for tre måneder. Deretter får oppdretteren en ny sjanse. (1)

Siden sertifiseringsordningen ble en obligatorisk ordning i januar 2012, var det per april 2013 fem oppdrettere som ikke har levd opp til kravene og dermed fått inndratt sertifikatet sitt. Tre av disse har fått sertifikatet tilbake. To har avviklet driften.⁽¹²⁾ I hele 2013 var det 8 oppdrettere som fikk inndratt sertifikatet. Alle har gjort tiltakene for å få det tilbake.⁽¹³⁾

Konklusjon

Farmsert er ikke forskriftsregulert eller godkjent av noen offentlig myndighet. Sertifiseringen er hovedsakelig basert på egenrevisjon; Kun hvert 3. år kommer ekstern uavhengig revisor. Farmsert kan dermed i stor grad ansees å være en videreutvikling av KSP. På samme måte som KSP, er Farmsert hovedsakelig et verktøy for å systematisere og dokumentere arbeidet på farmen. Det er dog positivt at det med Farmsert nå innføres fast årlig veterinærbesøk, - men det burde jo egentlig være en selvfølge ved denne typen husdyrproduksjon.

Pelsdyrslaget fremhever spesielt dyrevelferdaspektet i markedsføringen av Farmsert. Men i praksis inneholder Farmsert svært få dyrevelferdskrav. Faktisk kan kun årlige veterinærbesøk sies å være et ekte bransjekrav for dyrevelferd, altså krav strengere enn offentlig regelverk. Forklaringen kan være at Pelsdyrslaget anser dyrevelferden for å være godt nok sikret via offentlig regelverk (jf 4).

Farmsert er ikke noe kvalitativt nytt for pelsbransjen, men kan sees på som en videreutvikling av KSP. Den viktigste forskjellen mellom Farmsert og KSP er at Farmsert skal gjelde alle landets pelsdyrfarmer. Dette kan både være positivt og negativt for dyrevelferden: Målsetningen om at "alle skal med", gjør det lite realistisk at det etter hvert innføres signifikant og reelt strengere dyrevelferdskrav i Farmsert. Dessuten er det alltid en risiko for at en slik målsetning påvirker hvordan bransjens håndterer farmer som er i gråsonen for å bli godkjent.

Kilder:

- (1) Norges Pelsdyrslag, *Farmsert håndbok for sertifisering*, URL: norpels.no, 26. mars 2014.
- (2) Norges Pelsdyrslag, *Farmsert kravstandard for Pelsdyroppdrett- sjekkliste med kravelementer*, URL: norpels.no, 26. mars 2014.
- (3) Sitat fra Pelsdyrslagets kommunikasjonsdirektør Arild Martinsen i følgende artikkel: Nationen, "Fempunktpplan for å styrke dyrevelferden", 17. november 2010.
- (4) Norges Pelsdyrslag, "Dyrevelferd i pelsdyrnæringa", Brev til landbruksminister Brekk, 11. september 2009.
- (5) Jordbruksverket, *Redovisning av oppdrag at ta fram en åtgärdsplan avseende minkfarmer*, 22. desember 2010.
- (6) Sveriges Pälldjuruppfädares riksforbund, *Minkhälsan – Minknäringens djuromsorgsprogram* Rapport, 2010.
- (7) Norges Pelsdyrslag, KSP - Retningslinjer for arbeidsgruppa, Notat, udatert.
- (8) Haugen, H., "Kvalitetssikring i pelsdyrhaldet", Bondevennen, 41, 2001.
- (9) Ulven, T., "Kvalitetssikring på papiret", Norsk Pelsdyrblad, 5, 2004.
- (10) Stortingsmeld. nr. 12 (2002-2003) *Om dyrehold og dyrevelferd*, Landbruks- og matdepartementet.
- (11) Norges Pelsdyrslag, KSP- Farmskjema, 2001.
- (12) Tønnesen, H.G. (Norges Pelsdyrslag), Epost til Dyrevernalliansen, 17. april 2013.
- (13) Tønnesen, H.G. (Norges Pelsdyrslag), Epost til Dyrevernalliansen, 26. mai 2014.
- (14) Norges Pelsdyrslag, 20 spørsmål og svar om norsk pelsdyrnæring, Notat til Pelsdyrutvalget, april 2014.
- (15) Heimberg, C. (Norges Pelsdyrslag), Epost 8. april 2014.
- (16) Norges Pelsdyrslag, Innspill til utredning om pelsdyrnæringens fremtid, Brev til Pelsdyrutvalget, 16. september 2014.

FAGNOTAT oktober 2013

tittel:

Vurdering av Norges Pelsdyrslags "Handlingsplan 2013-2018"

forfatter:

Marianne Kulø
sivilagronom og fagleder
(+47) 410 34 773
marianne@dyrevern.no

Hovedmomenter:

- Som i forrige handlingsplan fra Norges Pelsdyrslag (2008-2012), er denne preget av lite spesifikke tiltak.
- Alle målsetningene omhandler krav som uansett allerede er forskriftsfestet.
- I lys av at næringen ikke har maktet å sikre tilstrekkelig tamme dyr, er det overraskende at handlingsplanens målsetninger relatert til tillitsfullhet er lite ambisiøse.
- Handlingsplanen setter ikke fokus på hvordan produsentene skal kunne etterleve forskriftskravet vedrørende mulighet for artstypisk eteadferd. Dette er betenkelig, siden få farmer i dag oppfyller dette kravet.

Norges Pelsdyrsalslag (NPA) har publisert en handlingsplan om dyrevelferdstiltak i pelsdyrnæringen. Handlingsplanen gjelder for perioden 2013-2018, og samsvarer dermed med overgangsperioden for enkelte krav fastsatt i forskrift om hold av pelsdyr (2011). Dyrevernalliansen har vurdert handlingsplanen med utgangspunkt i gjeldende lovverk og foreliggende forskning på velferd hos pelsdyr.

Forskrift for hold av pelsdyr er i stor grad utformet som funksjonskrav. Dette innebærer at det er opp til næringen selv å spesifisere nærmere hvordan disse kravene skal etterleveres.⁽¹⁾ Handlingsplanen er i praksis en plan for en slik etterlevelse.

Her gjennomgår vi systematisk alle de åtte punktene i handlingsplanen:

1. Kompetanse om dyrevelferd

Målsetting: "Alle landets pelsdyroppdrettere skal dokumentere god teoretisk og praktisk kunnskap om pelsdyrhold og dyrevelferd. Oppdretterne skal kunne omsette teori til praksis, drive forskriftsmessig og på en god måte. Implementering av denne kunnskapen vil heve dyrenes velferdsnivå."

Virkemidler: I tillegg til eksisterende tiltak, skal spesielt kompetansen til nye produsenter prioriteres.

Vår vurdering: Både eksisterende og nye tiltak er uansett allerede bestemt i forskriftens § 5, vedrørende kompetanse om hold. Dette kompetansekravet gjelder også nye produsenter.

2. Oppstillingsforhold

Målsetting: "Oppstilling av dyr skal skje i tråd med lover og forskrifter, som alle oppdrettere plikter å gjøre seg kjent med. NPA skal gi råd og veiledning om praktisk tilrettelegging og gode tekniske løsninger for driften."

Virkemidler: I tillegg til eksisterende tiltak, skal NPA lage anbefalinger for underlag for valper og bunnetting, og om bruk av aktivitetsobjekter. Dessuten skal NPA bistå i etterlevelse av en rekke andre forskriftskrav.

Vår vurdering: Både eksisterende og nye tiltak er uansett allerede bestemt i forskriften, blant annet § 6 om avl; § 8 om rutiner og journal; § 10 om krav til anlegg for hold av pelsdyr; § 11 om krav til oppholdsenerhet; § 21 om sosial kontakt med andre dyr; § 30 om bunnetting for rev.

3. Relasjonen mellom dyr

Målsetting: "Utformingen av bur og oppstillingsmiljø må legge til rette for at dyra får mulighet til positiv sosial kontakt."

Virkemidler: Oppfordring om at det i avlsarbeidet prioriteres sosiale evner. FoU og veiledning om etterlevelse av forskriftskravet.

Vår vurdering: Dette er uansett allerede bestemt i forskriften, blant annet § 21 om sosial kontakt med andre dyr.

4. Relasjonen mellom dyr og mennesker

Målsetting: "Øke andelen tillitsfulle dyr og dyr som lar seg håndtere."

Virkemidler: Økt fokus på bedre rutiner for å få mer tillitsfulle dyr, gjennom kursing om avl og håndtering.

Vår vurdering: Dette er uansett allerede bestemt i forskriften, blant annet § 6 om avl, § 7 om tillitsfulle dyr og § 19 om håndtering og innfangning,

Handlingsplanen viser til en kartlegging utført i 2011, om lynne og tamhet hos norske pelsdyr.⁽²⁾ Resultatene fra denne kartleggingen viste at bare henholdsvis 37 % av minke og 40 % av reven besto en tamhetstest. Dette var nedslående resultater for næringen. Stortinget gikk allerede i 2003 inn for at pelsdyrnæringen skulle få ti års frist på seg til å avle dyrene tammere og mindre fryktsomme.⁽³⁾ Sett i lys av resultatene fra denne kartleggingen og at tiårsfristen er overskredet, gjenspeiler det vage målet om å "øke andelen tillitsfulle dyr" at næringen ikke makter å ta tak i det å sikre tillitsfulle og tamme dyr.

5. Ernæring og holdstyring

Målsetting: "Dyr skal være i «riktig» hold i forhold til den fasen av produksjonen de befinner seg i, og det skal tas hensyn til at avlsdyr skal være i riktig kondisjon til reproduksjonssesongen."

Virkemidler: I tillegg til eksisterende tiltak, skal rutiner for holdvurdering og ernæringsforhold rundt fôring bedres.

Vår vurdering: Både eksisterende og nye tiltak er uansett allerede bestemt i forskriftens § 17, om fôr og vann.

§ 17 stiller også krav om at "det skal tas hensyn til pelsdyrenes artstypiske eteatferd". Dette er imidlertid ikke nevnt i handlingsplanen. Adferdskravet innebærer at tildeling av fôrgrøt ikke lenger er tilstrekkelig, slik praksisen alltid har vært på farmene. Nå skal dyrene tygge og gnage, som jo er revens og minkens artstypiske behov.

Hensikten med formuleringen utdypet Mattilsynets regelverksavdeling før forskriften trådte i kraft: "...Dette innebærer mange hensyn, herunder måten fôret tildeles på, fôringstidspunkt, fôrets struktur med mer. (...) Kjøttbein er et godt eksempel på aktivitetsobjekt som uansett kan brukes som et supplement til fôret. Det både imøtekommer gnagebehovet og bedrer tannhelsen." (4)

Dyrevernalliansen har gjennomgått en rekke av Mattilsynets tilsynsrapporter fra pelsdyrfarmene i 2012. På alle farmene blir det fortsatt godkjent at dyrene kun får fôrgrøt. Kun unntaksvis er det noen tilfeller hvor pelsdyrene enkelte ganger får utdelt kjøttbein.

6. Avlstilltak

Målsetting: "Avlsarbeidet skal medvirke til å øke dyras tillit til mennesker, øke sosial toleranse overfor andre dyr og få en høyere terskel for stressreaksjoner. Avlsdyrutvalget skal inkludere fruktbarhet og vektlegge at dyr er frie for arvelige sykdommer og defekter."

Virkemidler: I tillegg til eksisterende tiltak, skal det utarbeides ny avlsplan og nytt kurs for oppdretterne.

Vår vurdering: Både eksisterende og nye tiltak er uansett allerede bestemt i forskriften – § 8 om avl og § 9 om tillitsfulle dyr. Se for øvrig vår vurdering av punkt 4, vedrørende Pelsdyralliansens lynnekartlegging og Stortingets tiårsfrist som er overskredet.

7. Helse

Målsetting: "Oppdretter skal ha en dyrestamme med god helse og med lav sykdoms- og skadefrekvens. Det skal fortsatt arbeides aktivt med forebyggede tiltak for å sikre god helse. Når det oppstår sykdom og skader, skal dyr umiddelbart tas hånd om og nødvendige tiltak skal iverksettes."

Virkemidler: I tillegg til eksisterende tiltak, skal produsenten ha rettere kontakt med veterinær. Det skal dessuten satses ytterligere på kursing, kompetanseheving og utarbeiding av bedre rutiner.

Vår vurdering: Både eksisterende og nye tiltak er uansett allerede bestemt i forskriftens § 5 om kompetanse om hold, § 8 om rutiner og journal og § 22 om forebyggende helsearbeid.

8. Produksjonsmiljø

Målsetting: "Det skal være forutsigbarhet og kontroll i alle ledd av produksjonen. Det skal være nok menneskelige ressurser med kompetanse tilgjengelig, slik at velferden til dyrene til en hver tid blir ivarettatt."

Virkemidler: I tillegg til eksisterende tiltak, skal det bli bedre opplæring av arbeidshjelper og tilstrekkelig bemanning. Tomme bur skal i større grad brukes, for dyr som trenger ekstra tilsyn. Det skal innføres bedre rutiner for frister for veterinærbehandling.

Vår vurdering: Både eksisterende og nye tiltak er uansett allerede bestemt, i forskriftens § 5 om kompetanse om hold; § 8 om rutiner og journal; § 16 om tilsyn og stell; § 22 om forebyggende helsearbeid; § 23 om sykdom og skade.

Kilder:

- (1) Landbruks- og matdepartementet, Forskrift for hold av pelsdyr, 17. mars 2011.
- (2) Hovland, A. L. og Rød, A. S. (UMB), *Lynnekartlegging av norske pelsdyr 2011: resultater fra gjennomføring av fôrtesten på rev og pinnetesten på mink*, Rapport til Norges Pelsdyrslag, ferdigstilt 29. juni 2012.
- (3) St.meld. nr. 12 (2002-2003) *Om dyrehold og dyrevelferd*, Landbruks- og matdepartementet.
- (4) Mattilsynet, Sammenstilling og vurdering av høringsuttalelser – utkast til ny forskrift om hold av pelsdyr, Brev til Landbruks- og matdepartementet, 29. november 2010.

FAGNOTAT juni 2014

tittel:

Helselidelser og fedme hos pelsdyr

forfatter:

Marianne Kulø
sivilagronom og fagleder
(+47) 410 34 773
marianne@dyrevern.no

Hovedmomenter:

- De siste årene har avl og intensiv fôring ført til fedmeproblemer, spesielt hos blårev.
- En av helselidelsene hos rev er "sålegjengere", som er smertefullt.
- Bruk av klatrebur til mink fører til flere bitt- og sårskader.
- Hos både mink og rev er det et problem med svakfødte valper og valpedød.
- Norsk pelsdyrnærings egen registrering av helselidelser er mangelfull.

1. Fedme og restriktiv fôring
2. Kritisk periode rundt fødsel
3. Svakfødte valper og valpedød
4. Årsaker til sår og pelsskader
5. Nærings mangelfulle helseregistrering
6. Mink – helselidelser
7. Rev – helselidelser

De fleste sykdommer og helselidelser i norsk pelsdyrproduksjon er relatert til den intensive valpesesongen, fedme og høyt smittepress av bakterier i nærmiljøet.^[1]

Status for alvorlige smittsomme sykdommer er for tiden god. Det foretas ikke rutinemessig vaksinasjon av rev, mens mink kun vaksineres rutinemessig mot botulisme og eventuelt lungebetennelse.^[1]

1. Fedme og restriktiv fôring

1.1. Avl og fôring for større dyr

De siste årene har avl og intensiv fôring ført til at pelsdyrene har blitt større og lengre, fordi det gir bedre pelspris. Samtidig som dyrene har blitt større, har fettprosenten i kroppen økt. Problemet gjelder spesielt blårev og også mink.

I 1969 veide blårev 6-7 kg, mens vekten hadde økt til 12-14 kg i 1999. I dag kan enkelt dyr være over 20 kg ved pelsing.^[2] En studie viste at hele 73% av norske blårever var fete og ekstremt fete, og 67% hadde dårlige frambein. Overvekt øker risikoen for bein- og leddlidelser, og kan gi bevegelingsproblemer.^[3]

Minktisper har tilsvarende økt fra 1 kg til å veie 1,4-1,6 kg.⁽²⁾ I Danmark advares det mot at minkene snart er for store for bur og redekassene.⁽⁴⁾

1.2. Fete dyr må tvangsslankes

Dyrene føres intensivt fram til pelsing, for å oppnå ønsket skinnstørrelse. Avlsdyr må deretter tvangsslankes, såkalt "restriktiv føring", for å gjennomføre en god avlssesong.

Avlsdyrkandidater hos blårevne plukkes derfor ut allerede fra august/september og føres gjerne restriktivt helt frem mot inseminering.⁽⁵⁾

Blårevne som settes på restriktive dietter allerede fra august/september får gjerne samme energirike fôr som de andre frem til pelsing, siden førkjøkken ikke leverer flere typer fôrblandinger. Dette betyr at de får lite fôr, noe som kan kritiseres for å være i strid med pelsdyrforskriftens fôrparagraf, som stiller krav om at etetiden ikke skal reduseres.⁽⁶⁾

Pelsdyrslaget advarer mot å underføre de siste ukene av drektigheten.⁽¹⁾ Næringens registreringer viser at flere besetninger har problem med at revetispene mister vekt gjennom drektighetstida.⁽⁷⁾

1.3. Fedme bidrar til helselidelser

Svært fete dyr kan få en rekke helselidelser, bl.a. fettlever, rennende øyne og dårlig helse hos avkom. Fete minktisper med store kull har risiko for ammesyke, som innebærer ekstremt vekttap, utførking og evt død.⁽⁸⁾ En dansk studie viser en klar sammenheng mellom fete minktisper og høy andel dødfødte eller svakfødte valper.⁽⁹⁾ Hurtigvoksende fete dyr har dessuten større risiko for å utvikle løse beinbiter i albueleddet og hofteledds dysplasi.⁽¹⁰⁾

1.4. Tvangsslanking kan gi adferdsforstyrrelser

Kraftig slanking om vinteren medfører en lang periode med restriktiv føring. Sultfølelsen innebærer stress for dyrene. Dette igjen gir seg utslag i en rekke adferdsforstyrrelser.⁽¹⁾ En dansk undersøkelse påviste 40-60% minktisper med stereotypi om vinteren. Opp mot 29% var aggressive, noe som indikerer effekten av å få for lite mat.⁽¹¹⁾ Slik fôringsregimet har utviklet seg på norske pelsfarmer, innebærer det økt risiko for forstyrret adferd i vinterhalvåret.

2. Kritisk periode rundt fødsel

2.1. Stress og høyt smittepress

Tiden fra fødsel til avvenning er en kritisk periode. Både valper og mødre utsettes for stress, som kan svekke immunforsvaret. Smittepresset øker. Enkelte mødre, spesielt underdanige revetisper, kan bli urolige av å være så nært oppstallet nabotisper.

I tiden like før og når valpene skal starte å ete selv, vil presset på tispene være veldig stort med hensyn til melkeproduksjon. De store omstillingene og påkjenningene innebærer mange muligheter for sykdom. Revetispene kan bli matleie og ikke klare å spise tilstrekkelig, såkalt "førstopp". Tispene risikerer typiske produksjonslidelser som jur- og livmorbetennelse.⁽⁸⁾

Å gi elektrolyttblanding (vann tilsatt salt og sukker) anbefales av Pelsdyrslaget for å unngå kannibalisme og hindre tap av melkeytelse som igjen kan føre til speneskader, inntørkede valper og økt slåssing. Elektrolyttblanding er mest vanlig i minkoppdrett.⁽⁸⁾ Pelsdyrslaget råder til antibiotikakur hvis kannibalisme har blitt utbredt i besetningen.⁽¹⁾

2.2. Jur- og livmorbetennelse

Jurbetennelse er en typisk lidelse hos rev, og forekommer også hos mink. Feltstudier har vist at nesten hver tredje revetispe har forandringer i juret de første dagene etter valping. Tilstanden er svært smertefull for reven som skal holde liv i valpene sine.⁽¹⁾

Revetispa kan også få livmorsbetennelse, under eller etter fødsel. Tilstanden skyldes bakterier som oppformerer i livmorveggen og kan føre til at flere tisper spontanaborterer etter cirka 40

dagers drektighet. Mange tisper sliter med alvorlig livmorsbetennelse etter valping. I reveoppdrett skal tispene rutinemessig sjekkes for jurbetennelse to dager etter fødsel. (7)

3. Svakfødte valper og valpedød

3.1. Minkoppdrett

Ifølge Pelsdyrslaget har mange minkkull svake valper ved fødselen. De fleste dødsfall blant valpene skjer rundt fødsel og første levedager. (12)

Svakfødte valper er oftest små og har dårlige energireserver ved fødselen. De løper stor risiko for å fryse i hjel, samt at de har redusert energi til å die. (8) Danske registreringer viser at minktispene føder langt flere valper enn man tidligere antok, gjennomsnittlig hele 7,5 levendefødte og 2 dødfødte. (12) Til sammenligning viser Pelsdyrslagets registreringer rundt 5 valper per kull tre uker etter fødsel. Ved denne registreringen telles ikke levendefødte valper som dør første 2 levedager. (13) Det er en klar sammenheng mellom fete minktisper og høy andel dødfødte eller svakfødte valper. (9,12)

3.2. Reveoppdrett

Ifølge Pelsdyrslaget, er antall valper per tise for lavt på norske revefarmer. Dårlig valperesultat gjenspeiler mangelfullt stell og levemiljø. Seks uker etter fødsel er det gjennomsnittlig 3,1 valper for sølvrev og 4,9 valper for blårev. Antallet har holdt seg stabilt, men har gått noe ned siden 2004. (13,14)

Opptil 40% av totalt antall fødte blårevvalper kan være dødfødte eller svake. (15) En feltstudie på to blårevfarmer påviste at 24% av de levendefødte valpene døde før avvenning. (16) Oppdretterne oppfordres av Pelsdyrslaget til å passe på at valper ikke blir tatt av villrev, grevling, måker og kråker. (17)

4. Årsaker til sår og pelsskader

4.1. Registrerte skader

Av Pelsdyrslagets registrerte lidelser på pelsdyrfarmer i 2009 var pelsgnag, skader og betennelser på hale og kropp blant de dominerende skadene. Mens 1 av 3 skader på mink var relatert til halebiting, var 1 av 3 skader for rev relatert til biting på hale og bein. For rev var ørebetennelse og øreskader et generelt problem, mens for mink var øreskader spesielt utbredt like før avvenning. (18) Årsakene kan være mange, men er relatert til utilstrekkelig levemiljø og intensiv valpesesong.

4.2. Bittskader i valpesesongen

Danske undersøkelser har vist at kannibalisme og bittsår er vanlige årsaker til at minkvalper dør. (19,20) Hos både mink og rev vil biting og slåssing kunne gi sår og infeksjoner. (1) I den siste perioden før fravenning kan det bli mye bittskader. Minkvalpene sliter med å finne drikke og angriper hverandre. Tispa blir mer og mer frustrert og drar valpene rundt omkring, noe som kan resultere at valpene får sår under hake og på hals.

4.3. Pelsgnaging

Hos både rev og mink kan en se tilfeller av at dyr biter eller gnager på sin egen eller på burkameratens pels. Sårene blir lett infiserte og kan være svært smertefulle. Hos mink ses dette hyppigst i perioden rundt pelsskiftet. Hos rev er det ofte å finne litt senere, hovedsakelig i siste fase av pelsmodningen. Årsak kan være adferdsforstyrrelse på grunn av utilstrekkelig miljø. En annen årsak til pelsgnag kan være fleskebiller i reirkassen, som gjør minken urolig. (1,21) Av registrerte lidelser i 2009 var pelsgnag blant de dominerende skadene hos rev og mink. (18)

5. Næringens mangelfulle helseregistrering

Som i annen intensiv husdyrproduksjon, omhandler pelsnæringens egen registrering primært lidelser som er enkle å registrere og som har økonomisk betydning. Pelsdyrslagetets helseundersøkelse publisert i 2011, nevner dermed ikke omfang av vanlige lidelser som urinveisinfeksjon, sålegjengere eller fedmeprobemer. Dessuten tar undersøkelsen forbehold om at helseregistreringene er uegnet for korrekt statistikk om adferdsforstyrrelser.⁽¹⁸⁾

Mattilsynets nasjonale kartlegging i 2009 viste at 40% ikke etterlevde forskriftskravet om registrering av sykdom og behandling av pelsdyr.⁽²²⁾

Pelsdyrslaget hører sjelden fra sølvrevoppdrettere angående valping og sykdomstilstander generelt. Dette kan ifølge Pelsdyrslaget ha en viss sammenheng med at sølvrev i liten grad tåler forstyrrelser, særlig i valpingen.⁽⁸⁾ Etter overgangen til gruppehold av mink i klatrebur, er det vanskeligere for oppdretteren å få innsikt i enkeltdyrets adferd og eventuelle helseplager.⁽²³⁾

6. Mink – helselidelser

6.1. Klatreburene fører til bitt- og sårskader

Ifølge Pelsdyrslaget fører minktispens aktivitet i klatreburene til sår på halen. Anbefalingen er å stenge tispene nede i noen dager for å gi såret ro til å gro. Noen oppdrettere prøver nå ut forskjellige tiltak for å redusere farten på minktispene mellom etasjene.⁽²⁴⁾

Etterhvert som minkene blir kjønnsmodne utover høsten, øker aggresjon kraftig frem til pelsing. Det er i denne perioden gruppeoppstalling i f.eks. klatrebur forverrer forholdene, siden det innebærer at dyr av samme kjønn er oppstallet sammen. I Norge er det vanlig at mink er i grupper på 3-4 dyr i klatreburene, siden dette gir bedre inntjening enn parhold. Slikt gruppehold øker risikoen for bittskader betydelig.⁽²⁵⁾ En finsk studie påpeker at redusert inntjening på grunn av bittskader i pelsen, trolig kompenseres gjennom lavere byggekostnader og mer effektiv drift.⁽²⁶⁾

En dansk undersøkelse påviste at rundt tre ganger så mange mink hadde sår når de var i grupper i stedet for parvis.⁽²⁷⁾ En svensk undersøkelse påviste tilsvarende høyere skadeomfang ved gruppehold, men her var skadeomfang ved parhold til dels også stort. Skadenes alvorlighetsgrad var imidlertid større ved gruppehold.⁽²⁸⁾

6.2. Luftveisinfeksjoner

Ifølge Pelsdyrslaget er luftveisinfeksjoner blant de viktigste sykdommene for mink. Høy forekomst kan innebære problem med fukt og trekk. Smittsom lungebetennelse er forårsaket av giftstoffer som bakterien *Pseudomonas aeruginosa* skiller ut. I mange tilfeller er angrepet mink bare syk i få timer før den dør. Sykdomsforløpet er som regel meget akutt. Av og til ses tungpustede dyr med skummende væske fra neseborene. Døden synes å inntre på grunn av kvelning. Vanligvis sees denne sykdommen i perioden september- november, men de senere år har norsk pelsdyrnæring sett sykdommen helt fra juli til etter nyttår.⁽¹⁾

6.3. "Blaut bak" - Urinveisinfeksjon

En vanlig produksjonslidelse for mink er urinveisinfeksjon og urinstein. Denne lidelsen er vanskelig å oppdage for oppdretteren. Ofte er alt han ser at minken blir fuktig rundt urinveisåpningen – derav navnet "blaut bak". Minken kan også vise smerte ved urinerings, men det er vanskelig for oppdretter å legge merke til.⁽¹⁾

Tispene får ofte infeksjonen etter å ha blitt smittet med bakterier i forbindelse med parringen.⁽⁸⁾ Den hyppigste perioden med infeksjoner og steindannelser i urinveiene er juli måned.⁽¹⁾ Det kan også oppstå samme problematikk hos særlig store hannvalper som plutselig

dør. Her er ikke bakterier hovedproblemet, men dannelsen av grus/stener som tetter urinveiene og fører til urinstopp.⁽⁸⁾ Infeksjonen behandles med antibiotika.⁽¹⁾

6.4. "Fettede valper" – valpediaré

Allerede første leveuke kan valper få hoven endetarm, se tilsølte ut i nakke- og ryggregionen og få svarte klør. De kan få gullig skummende diare i opptil 10 dager. Tilstanden kalles ofte "fettete valper" og forekommer fra mai og til begynnelse av juni. Vanlig årsak er at valpen er svekket av en virusinfeksjon.

Valpene kan også få feber og i alvorlige tilfeller av dehydrering. Dermed er valpene så svake at de får problemer med å takle bakterier i burmiljøet.⁽²⁹⁾ I Norge er det først og fremst streptokokker og *E. coli* som påvises ved fettete valper. Utbrudd sprer seg raskt i besetningen.⁽¹⁾ Behandling skjer med antibiotika. "Fettete valper" forebygges spesielt ved å unngå at tispas underføres de siste ukene av drektigheten.⁽⁸⁾

6.5. Plasmacytose

For mink er plasmacytose den smittsomme sykdommen oppdretterne frykter mest. Det finnes ingen behandlingsform, og vaksinerer ikke mulig. Plasmacytose skyldes et parvovirus. De kliniske symptomene er nedsatt fruktbarhet, økt dødlighet hos valper og eventuelt nedsatt pelskvalitet.

De senere år har sykdommen opptrådt stadig mer hissig, med stor evne til smittespredning og hvor syke dyr dør av lungebetennelse. Syke dyr avlives og smittede besetninger må saneres. I Norge måtte totalt 25 besetninger saneres i 2011. I Europa og USA sliter minkprodusentene nå med plasmacytoseviruset. For øyeblikket er situasjonen for sykdommen god i Norge, med kun to besetninger som må sanere ved starten av 2014. I Danmark er situasjonen betydelig verre.^(1,14)

6.6. Nakkekviser

Nakkekviser hos valpene er en typisk bakteriell tilstand hos mink, særlig de blågrå minktypene. Årsaken er trolig at moren ikke har klart å gi nok melk til valpene, for eksempel grunnet jurbetennelse. I løpet av de to første leveukene får valpene kviser, som ubehandlet kan bli store og byllelignende. Kvisene skyldes ansamlinger med pussbakterier – oftest stafylokokker.⁽¹⁾ Valpene taper seg hurtig, skrumper inn og kan dø i løpet av et par dager. Nakkekvisene skal behandles med antibiotika.⁽⁸⁾

6.7. Lopper

Av sykdomsfremkallende parasitter er lopper særlig utbredt på mink. Dette kan gi utbredte hudproblemer som særlig sjenerer valpene. Loppene legger egg som utvikles til larver i redemateriale, sprekker i redekassene eller i avfall under burene.⁽¹⁾

6.8. Øyebetennelse og -skader

Betennelser og skader i øynene hos mink er nært knyttet opp mot genetikk, men kan også være en god parameter på luftkvalitet da slimhinner hos mink er sensitive for ammoniakk og gjødselgasser. Øyebetennelse og -skader utgjorde 1 av 10 kartlagte skader hos mink i 2009. Slimhinner hos mink synes å være sensitive for ammoniakkdamp og gjødselgasser.⁽¹⁸⁾

7. Rev – helselidelser

7.1. Munnhulelidelser

Tannstein med påfølgende betennelser og tannkjøttforandringer er vanlig hos rev. I kartleggingen utført i 2009 ble det oppdaget at hver fjerde skadde rev hadde skader eller betennelse i munnhulen. Slike lidelser har arvbarehet hos sølvrev. Årsak er dessuten manglende tyggepinne eller -bein, fordi slike forebygger tannstein.⁽¹⁸⁾

Hos rev kan det også oppstå tannkjøttsvulster, som er svulstlignende utvekster som gradvis skjuler tennene. Problemet rammer nesten bare sølvrev, men er også observert hos blårev.

Sykdommen synes å ha en arvelig faktor, men kan muligens også være smittsom. Manglende tyggebein kan også være årsak til tannkjøttsvulster.⁽¹⁾

7.2. Øremidd

Øremidd er vanlig parasittplage i reveoppdrett. Stadig flere oppdrettere sliter med å behandle øremidd. Pelsdyrslaget er bekymret for at øremidd nå har blitt resistent mot behandling.⁽³⁰⁾ Symptomene er at ørene ser skitne ut, med mørk og tørr voks. I langt fremskredne tilfeller kan en se rever med skadde ører. Ofte har dyra klødd seg hardt, og laget sår som igjen er utsatt for infeksjoner.⁽¹⁾

7.3. Øyebetennelse og rennende øyne

I kartleggingen i 2009 utgjorde øyebetennelse cirka en femtedel av skadene hos rev. Reven går da med sammenklistrede øyne og tilstanden er trolig smertefull.⁽¹⁸⁾ Hos blårev ser en i noen tilfeller at de har rennende øyne, som gjerne gjenkjennes av at de har en kobberbrun rand fra indre øyekrok til nedover siden av neseryggen. Årsaken kan være betennelse. Imidlertid kan rennende øyne også forårsakes av at svært fete dyr slankes raskt slik at de får problemer med slapp ansiktshud, noe som igjen fører til for slappe øyelokk som ikke slutter tett nok til øyeeplet.

7.4. Sålegjengere

Den enorme vektøkningen hos blårev har ført til at såkalte "sålegjengere" (bent feet) er et stort problem. Denne sykdommen er smertefull og nedsetter dyrevelferden betraktelig. Dyr som har en svakhet i karpalleddene klarer ikke å støtte sin egen vekt og blir dermed gående på håndleddene. En kartlegging i 2011 påviste at hele 26,4% av rev på norske pelsdyrfarmer lider av denne tilstanden.⁽³¹⁾ Pelsdyrslaget advarer mot at sterk føring om høsten kan gjøre hurtigvoksende blårevvalper til sålegjengere.⁽¹⁾

Kilder

(1) Norges Pelsdyrslag, Dyrevelferd hos pelsdyr, Kurshefte for kompetansebevis, juli 2011.

(2) Akre, A.K., Hovland, A. L. et al. (UMB), Risk assessment concerning the welfare of animals kept for fur production, Report to the Norwegian Scientific Committee for Food Safety, 9 May 2008.

(3) Kempe, R., Koskinen, N., Mäntysaari, E. and Strandén, I., "The genetics of body condition and leg weakness in the blue fox (*Alopex lagopus*)", Acta Agriculturae Scandinavica, Section A 60, 141-150, 2010.

(4) Møller, S. H., "Hvordan undgår man at de kommende avlsdyr bliver for fede om efteråret?", I: Hansen, S., og Damgaard, B., Temadag om aktuell minkforskning, DCA rapport 10, Aarhus universitet, september 2012.

(5) Norsk Pelsdyrblad, "Nitid arbeid gjennom mange år har gitt gode resultater", 4, 2013.

(6) Landbruks- og matdepartementet, Forskrift om hold av pelsdyr, 17. mars 2011.

(7) Norsk Pelsdyrblad, "Røkt og stell omkring paring og drektighet", 2, 2014.

(8) Norsk Pelsdyrblad, "Sykdommer hos rev og mink på forsommeren", 2, 2013.

(9) NorskPpelsdyrblad, "Seminar med Nordiske Jordbruksforskeres Forening", 4, 2011.

(10) Norsk Pelsdyrblad, "Frambeinstilling hos rev", 3, 2013.

(11) Møller, S., Hansen, S. W., og Thomsen, R., "WelFur – vurdering af minkenes velfærd i den europæiske produktion", I: Berg, R. (red.), Temadag om aktuell minkforskning, Intern rapport 109, Aarhus universitet september 2011.

-
- (12) Houbak, B. and Malmkvist, J., "Observations of deliveries in mink: Potential for more kits", *Scientifur* 32 (4), 34-35, 2008.
- (13) Norges Pelsdyrslag, Beregnet fôrforbruk til pelsdyr 1.1.-31.12.2013, Brev til Statens landbruksforvaltning, 11. februar 2014.
- (14) Norsk Pelsdyrblad, "Blårevoppdrettene har minst grunn til å være fornøyd", 3, 2013.
- (15) Sanson, G., "Early pup mortality in blue fox (*Alopex lagopus*) - mechanisms and pathology", *Scientifur* 32 (4), 30-31, 2008.
- (16) Sanson, G. and Ahlstrøm, Ø. "Effect of body weight on reproductive success in blue fox", *Scientifur*, 29 (3), 99-100, 2005.
- (17) Norsk Pelsdyrblad, "Revens valperesultat – et resultat av godt avlsarbeid og godt håndverk i stell og pass", 2, 2012.
- (18) Sanson, G., "Helsesituasjon for pelsdyr i Norge", *Norsk veterinærtidsskrift*, 2, 81-84, 2011.
- (19) Jespersen A., Hammer A. et al., Sår hos mink i diegivingsperioden –klassifikasjon, forebyggelse og behandling, DCA-rapport, Aarhus universitet, 2013.
- (20) Hammer, A. og Jensen, H., "Patologiske undersøgelser af sår og hudlæsioner hos minkhvalpe", I: Hansen, S., og Damgaard, B., *Temadag om aktuel minkforskning*, DCA rapport 10, Aarhus universitet, september 2012.
- (21) Ren, E., Liu, E. et al., "Application of sequence-characterized amplified regions for detection of self-biting in the blue fox", *Proceedings of the Xth International Scientific Congress in fur animal production*, *Scientifur* 36, 229-235, 2012.
- (22) Mattilsynet, Nasjonalt tilsynsprosjekt 2009 – Velferd for pelsdyr, Sluttrapport 2009.
- (23) Hansen, S. W. and Malmkvist, J., "Effect of cage environment on the welfare and productivity of mink – a review", *Scientifur* 29 (3), 102, 2005.
- (24) Norsk Pelsdyrblad, "Halsesår på mink", 1, 2014.
- (25) Hansen, S. W. and Houbak, B., "Two steps forward and three steps back – group housing of mink", *Scientifur* 29 (1), 23, 2005.
- (26) Hänninen, S., Pölönen, I. et al., "Group housing of juvenile mink: effects on pelt length, general impression and price", *Scientifur* 32 (4), 186-187, 2008.
- (27) Hansen, S. W., "Bidmærker er tegn på aggression blandt mink", I: Hansen, S., og Damgaard, B., *Temadag om aktuel minkforskning*, DCA rapport 10, Aarhus universitet, september 2012.
- (28) Lindberg, E., Aldén, L. and Lidfors, L., "Group housed mink – effect on welfare and production", *Scientifur*, 29 (3), 104-105, 2005.
- (29) Hammer A., Ullman K., Jensen T. et al., "Preliminary results of field and experimental investigations of pre-weaning diarrhea in mink", *Proceedings of the Xth International Scientific Congress in fur animal production*, *Scientifur* 36, 146-152, 2012.
- (30) Norsk Pelsdyrblad, "Har øremidden blitt resistent?", 1, 2013.
- (31) Dyrevernalliansen, Kartlegging av frykt og dårlig helse hos norske rever, Fagnotat april 2013.

FAGNOTAT mars 2015

tittel:

Pelsdyroppdrett og miljøhensyn

forfatter:

Marthe Aas
fagkonsulent
(+47) 92 23 78 56
marthe@dyrevern.no

Hovedmomenter:

- Pelsdyrnæringen påstår at de er samfunnets renovatør, fordi ingrediensene i pelsdyrfôret ellers ville representert et avfallsproblem. Men det pelsdyrnæringen kaller "avfall", kaller andre bransjer i stadig større grad "plussprodukter" og "råvareressurser". Det er altså et økende alternativt marked for disse ressursene.
- Pelsdyrnæringen markedsfører seg som miljøvennlig, men dette stemmer dårlig med virkeligheten.
- Mesteparten av den produserte pelsen brukes til pelspynt. Det finnes en rekke miljøvennlige og varme klesmaterialer som kan erstatte pelsplagg.

Miljøhensyn i forhold til pelsproduksjon omfatter mange aspekter. Eksempler er forurensing som en følge av dyrenes avføring, etterbehandling av skinnene og transport av både skinn og dyreskrotter til ulike destinasjoner. Pelsdyrnæringen i Norge markedsfører seg som miljøvennlig. En gjennomgang av fôrforbruk og forurensing viser at næringens miljøvennlige profil langt fra gir et korrekt bilde av situasjonen.

Dette fagnotatet er delt opp i tre kapitler, hvor kapittel 1 omhandler fôrets råstoffer, kapittel 2 omhandler miljøbelastninger og kapittel 3 sammenligner pels med andre klesmaterialer.

1. Fôrets råstoffer

1.1 Forbruk av råstoffer til pelsdyrfôret

Biråstoffene fra slakteri-, fiskeri- og fra matindustrien ansees som attraktive ressurser. Stadig flere næringer etterspør disse råstoffene, både i Norge og internasjonalt. Til ettertanke har man i andre land som ikke har pelsdyroppdrett, i en helt annen grad funnet alternative måter å få brukt disse biråstoffene på. Tyskland har for eksempel storstilt satsing på produksjon av biogass.⁽¹⁾ Dette viser at pelsnæring ikke er eneste løsning for å bruke biråstoffene. Næringen er dermed ikke en renovatør men en ressursforbruker.

Forbruk av råstoffer fra slakterier og matindustri

Pelsdyrnæringen bruker årlig omtrent 44.800 tonn biråstoffer fra husdyr- og fiskeslakterier, samt matavfall fra husholdning, butikker og næringsmiddelfabrikker.⁽²⁾ Næringa markedsfører seg selv som en miljøvennlig renovatør fordi pelsdyrfarmene anvender biråstoffene i pelsdyrfôret.

Norges Bondelag vedtok i 2013 en uttalelse om næringa der de blant annet fremhevet den som miljøvennlig: "Pelsdyroppdrett er basert på videreforedling av biprodukter fra verdikjeden for mat." (3)

Omfang av biråstoffene nasjonalt

Biråstoffer brukt i pelsdyrfôr omfatter avskjær fra husdyr- og fiskeslakterier, og matavfall fra matindustrien. Tabell 1 viser en oversikt over omfang av biråstoffer nasjonalt for 2013.

Tabell 1: Mengde biråstoffer tilgjengelig nasjonalt, og andel av disse brukt til pelsdyrfôr. Tall fra 2013, i tonn. (4,5,66,70)

	Totalt	Fra husdyrslakterier	Fra fiskeslakterier	Fra matindustrien
Nasjonalt	(ukjent)	>166.000	867.000	(ukjent)
Brukt til pelsdyrfôr	44.800	21.280	23.520	560

Som tabell 1 viser, er det ikke tilgjengelig statistikk over total årlig mengde avskjær fra slakterier og fiskeindustri i Norge, men det er snakk om store mengder: En av landets største mottakere av biråstoffer fra husdyrslakterier, Norsk Protein, fikk inn 166.000 tonn biråstoffer i 2013. Når det gjelder biråstoffer fra fiskeindustrien, var mengden for hele landet 867.000 tonn samme år. (4) Fiskeflåten i Norge dumper årlig 196.000 tonn råstoff av høy kvalitet som hoder, slo, skinn og ryggbein tilbake på sjøen. (63)

I 2013 ble det produsert totalt 56.000 tonn pelsdyrfôr. Av dette utgjør 23.520 tonn biråstoffer fra fiskerinæringen og 21.280 tonn biråstoffer fra slakterinæringen, til sammen 44.800 tonn. (5) Kun 2,7% av den årlige mengden biråstoffer fra fiskeslakterier benyttes i pelsdyrfôret. Anslagsvis benyttes kun 4,3% av den totale mengden biråstoffer fra fiskeri- og husdyrslakterier i pelsdyrfôret.

Pelsdyr er en av de få dyregruppene det er tillatt å fôre med kjøttavskjær og beinmel fra slakterier. Biråstoff fra fiskeindustrien er derimot tillatt å bruke i fôr også til andre landbruksdyr og oppdrettsfisk. Disse biråstoffene kan dermed utnyttes som en ressurs i en rekke andre næringer, og disse er i vekst. Mesteparten av råstoffet fra fiskeindustrien benyttes for eksempel til produksjon av mel og ensilasje, rettene sagt 530.000 tonn (61 %) av de totalt 867.000 tonnene. Mel- og fiskeensilasje brukes blant annet som fôr til oppdrettsfisk og til produksjon av omega-3. (4,7,8)

1.2 Alternative bruksområder for fôrstoffene

Som fôr til griser

Krafffôret som blandes ut i fôrgrøten kan ifølge Norsk Institutt for Landbruksøkonomisk Forskning (NILF) alternativt benyttes som fôr til griser. Dette gjelder mellom 4.500-7.500 tonn årlig. Samme mengde krafffôr vil da kunne produsere mellom 900 og 1.200 tonn grisekjøtt årlig. (66)

Fiskeavskjær fra fiskeindustrien

Antall tonn biråstoff fra fiskeslakteriene øker for hvert år i Norge, men det samme gjør utnyttelsen innen stadig flere bransjer. Pelsdyrnæringen utnytter kun 23.520 tonn. Til sammenligning går rundt 160.000 tonn til menneskekonsum og prosessanlegg for ferske oljer, hydrolysat og kitin. Pelsdyrnæringen står dermed kun for utnyttelsen av 2,7% av biråstoffet fra fiskeindustrien. (4,9)

Her er eksempler på alternative bruksområder:

- Økt mengde fisk til humant konsum

For å redusere mengden fiskeavskjær kan det satses på å øke andelen av fisken som brukes til menneskemat. I kjøttindustrien er det for eksempel vanlig å produsere farseprodukter som en metode for å utnytte størst mulig andel av kjøttet. Noe lignende er mulig for fiskeindustrien ved effektivisering av logistikk og økt økonomisk lønnsomhet. (10) Fiskeskin og bein kan brukes til gelatinproduksjon. (11)

- Helsekost og farmasøytiske produkter

Det er en tydelig trend at stadig mer fiskeavskjær brukes i helsekost, eksempelvis omega-3-olje og kalsium fra ryggbeinet på fisk.(12) Ifølge Rubin er det potensial for større utnyttelse av blant annet tørkede torskehoder, kinnmedaljonger, torsketunger, rogn, mage og lever til produksjon av omega 3. For å øke denne anvendelsen av fiskeavskjær er det behov for at fiskeriindustrien investerer i oppgradering av anlegg samt effektiviserer håndtering og logistikk.(13,14)

Et eksempel på en aktør innen helsekost er selskapet BioCare. Selskapet har en fabrikk allerede, men deres mål er å åpne fire nye fabrikker i løpet av de neste fem årene. Fiskeavskjær brukes til å produsere kosttilskudd med omega 3, proteintabletter og kalsiumkapsler som eksporteres til USA og Asia.(15) Fabrikken kan per i dag ta imot 12.000 tonn avskjær årlig.(16)

Gjennom prosjektet Apropos har EU satset på å finne flere bruksområder for blant annet fiskeavskjær. Sintef er med i prosjektet der målet er å produsere ernæringsprodukter for mennesker samt hudpleie.(75)

- Fôr til familiedyr

Marine Harvest Ingredients prosesserer fiskeavskjær til proteinpulver og fiskeolje. Omtrent 80 prosent av fiskeproteinetselges rett til produsenter av dyrefôr i Europa og Nord-Amerika. De har opplevd en formidabel vekst de senere årene og omsatte for hele 212 millioner kroner i 2013.(65)

- Bioenergi

(se tekst under, som del av "Biråstoffer fra matindustrien")

Biråstoffer fra husdyrslakteriene

Biråstoffene fra husdyrslakteriene har flere bruksområder. Det kan eksempelvis benyttes til å produsere biogass, fôr til familiedyr og kjøttbeinmel. Blant bruksområdene til kjøttbeinmelet er gjødsel, bioenergi og kjæledyrfôr. Her er eksempler på alternative bruksområder.

- Kjøttbeinmel som gjødsel og bioenergi

Mesteparten av kjøttbeinmel brukes i dag som gjødsel i landbruket.(17,18)

- Bioenergi

(se tekst under "Biråstoffer fra matindustrien")

- Fôr til familiedyr

Norske produsenter av mat til katt og hund er en av oppkjøperne av biproduktene fra slakteriene og fiskeindustrien. Blant disse produsentene er Vom og Hundemat, som er i sterk vekst, i tillegg til Felleskjøpet.(19) Sistnevnte anvender per i dag 7.000 tonn animalsk fett fra slakterier og 2.000 tonn laksemel fra fiskerier i produksjon av kjæledyrmat.(20) Noe kjøttbeinmel benyttes også i kjæledyrfôret.(18) Pro Pet, et selskap som produserer hundesnacks av biprodukter fra slakterieringen omsatte for over fem millioner kroner i 2012.(58)

- Økt utnyttelse til humant konsum

Ved å øke bruken av restråstoff fra kjøtt- og fjærfeindustrien vil man få både økt lønnsomhet og mindre avfall. I Trondheim har Sintef startet et prosjekt kalt Cycle. Målet med prosjektet er å utnytte restråstoff på en best mulig måte ved å utvikle ny teknologi og prosesser. Prosjektet har fått tildelt 40 millioner over fire år fra Norges forskningsråd.(71)

Biråstoffer fra matindustrien

Når det gjelder matavfall fra matindustrien, er bioenergi i økende grad et alternativt bruksområde:

- Bioenergi

Bioenergi er et høyt prioritert område for Landbruks- og matdepartementet. Nytt biogasslaboratorium ble åpnet på Ås i januar 2012 og viser satsing på området.(21) Kjøttbeinmel, en av ingrediensene i pelsdyrfôret, kan også brukes som bioenergi. Det gjøres blant annet på Norcem sin sementfabrikk i Kjøpsvik. De regnet med å ta imot 12.500 tonn kjøttbeinmel i 2011.(24)

Det er en rekke biogassanlegg under planlegging i Norge. Et skal bygges i Hå kommune i Rogaland. Det vil kunne ta imot våtorganisk avfall fra privathusholdninger, storhusholdninger og fiskencæringen. Anlegget skal få økonomisk støtte fra Enova.(22) Skandinavias største biogassanlegg skal bygges av Biokraft AS på Skogn i Levanger kommune. Anlegget skal blant annet kunne ta imot slakteriavfall.(23, 61) Et annet anlegg som produserer flytende biogass, bygges i Nes kommune. Anlegget vil kunne ta imot totalt 50.000 tonn matavfall og slakteriavfall. Biogassen vil blant annet kunne brukes som drivstoff til busser.(25)

Den norske bedriften Cambi har utviklet teknologi som muliggjør større energiutnyttelse av både matavfall og biprodukter enn det som tidligere har vært mulig. Prosessen er patentert og selges over hele verden. Både biogass og biogjødsel dannes som et resultat av prosessen.(62) Energigassforeningen Energigass Norge har regnet ut at opptil 20 prosent av all veitrafikk i Norge kan driftes med biogass som drivstoff. I Nittedal og Skedsmo går 25 renovasjonsbiler på biogass. Biogassen produseres av matavfall på Romerike Avfallsforedlings miljøpark.(74)

- Biogjødsel og kompost

I Oslo gjenvinnes matavfall til biogass og biogjødsel.(26) Kristiansand kommune komposterer matavfallet slik at det kan brukes som gjødsel i landbruket.(27)

1.3 Økende alternativ etterspørsel etter fôrstoffene internasjonalt

Det blir stadig mer kostbart å kjøpe biråstoffer fra slakteriene og fiskeindustrien, grunnet økende etterspørsel fra utenlandske oppkjøpere. Dette gjelder også internasjonalt.(20)

Et eksempel er Norturas datterselskap Norilia, som har virksomhet innen blant annet tarmeksport og salg av plussprodukter fra flere dyreslag. I 2011 opplevde Norilia en nesten fordoblet pris på tarm sammenlignet med året før. De hadde også stor etterspørsel og økte priser for råstoff fra ulike dyreslag. Blant annet var det stor etterspørsel etter humanprodukter til Asia, produkter vi i Norge ikke ville ansett som menneskemat.(28,29) For eksempel er kyllingføtter et mulig eksportprodukt. Næringen oppfordres til å unngå sviskader på kyllingføttene slik at de kan eksporteres som menneskemat.(30)

Selskapet Sea Pro AS på Myre i Nordland produserte tidligere pelsdyrfôr, men måtte gi seg grunnet dårlig inntjening. Etter å ha lagt om driften og satset på foredling av biråstoffer omsatte bedriften for 10 millioner kroner i 2013. Fabrikken bearbeider biråstoffer fra fisket i områdene rundt, blant annet torskemager og melke fra hanntorsken. Produktene er svært ettertraktet og eksporteres til Korea og Kina for human konsum.(64)

2. Pelsdyrnæringens miljøbelastninger

Miljøutfordringene for pelsbransjen er mange, og omhandler alt fra forhold på farmen til videreforedling av pelsen i moteindustrien. Kjemisk behandling av skinnene kan være en miljøbelastning. Rømte dyr fra farmene er problematisk for den norske faunaen. Et annet miljøforhold, som ikke utredes i dette fagnotatet, er elektrisitetsforbruket som kreves for å holde fiskeavfallet nedkjølt eller frosset.(31)

2.1 Forurensing fra pelsfarmene

Forurensing av grunnvann og vassdrag

Dersom gjødselen fra pelsdyrene ikke håndteres riktig kan det føre til forurensing av grunnvann og vassdrag. Siden pelsdyrgjødselen inneholder spesielt mye fosfor kan avrenning være problematisk. Fosfor gir grobunn for algeoppblomstring i bekker og vassdrag, noe som kan føre til fiskedød.(32) I 2008 ble det registrert avrenning til vassdrag på de pelsfarmene som ikke hadde oppsamling, på Jæren i Norge. Det ble også registrert noe avrenning fra gårder med oppsamling.(33)

I Finland er det funnet dødelige bakterier i vann i nærheten av pelsfarmer. Myndighetene anbefaler derfor ikke bading i de aktuelle vannene. Det ble også funnet høye verdier av nitrogen og fosfor i avrenningsvannet fra farmene.(67)

Pelsdyrgjødsel

Det høye innholdet av fosfor i pelsdyrgjødselen gjør det viktig at den spres i små mengder per dekar når den benyttes som gjødsel i landbruket.(34) Mange bønder må kjøre langt for å spredd gjødselen til dyrene sine. I Rogaland kan det bli problematisk å finne nok spredeareal til gjødsel med høyt fosforinnhold.(72)

Luftforurensingen fra pelsindustrien er høyest av alle klesindustrier på grunn av ammoniakkutslippet fra dyrenes avføring. Dette ble konkludert i en nederlandsk rapport der mengde utslipp fra produksjon av ulike klesmaterialer ble sammenlignet med hverandre.(31)

I Norge har det forekommet at naboer til pelsdyrfarmer har klaget på grunn av store mengder fluer grunnet dyrenes avføring. Farmene ble vurdert nedlagt på grunn av de store plagene for naboene.(35)

Debios økologiregelverk fra 1996 slår fast at det ikke er tillatt å bruke gjødsel fra pelsdyroppdrett. Grunnen til dette er at næringen regnes som industrilandbruk. I den norske økobevegelsen blir det ansett som helt utenkelig at pels kan produseres økologisk.(36,37,38)

En finsk undersøkelse om avrenning viste at mink holdes i åpne bur-systemer som gjør at det forekommer utslipp av ammoniakk gjennom jorden på tross av at man har oppsamlingsrenner under burene.(57)

Danmarks Naturfredningsforening rapporterer at én mink slipper ut hele tre ganger mer ammoniakk enn en dyreenhet gris og fem ganger mer enn storfe. Organisasjonen mener ammoniakken fra pelsdyrenes avføring truer følsomme naturområder i Danmark.(60)

2.2 Faunakriminalitet – Rømte dyr fra farmene

Mink er en innført, svartelistet art som lever langs kysten. Svartelisting innebærer at det er en fremmed art i Norge og dermed kan utgjøre en trussel mot vårt biologiske mangfold. Rømte dyr kan gjøre stor skade på bestander av sårbare arter. Blant disse er sjøfugl som alke og ærfugl, samt fisk, kreps og smågnagere. Det jobbes med ulike tiltak for å redusere bestanden av ville mink i Norge.(39) Mink er på EUs liste over de fremmede artene som gjør størst skade på natur, samfunn og folks helse.(40) I Canada har sykdom smittet fra farmmink til villmink.(41,42)

Rømt blårev er også svartelistet. Den kan pare seg med fjellrev og har i noen tilfeller ført til nær utryddelse av ville bestander.(41,43)

2.3 Håndtering av pelsdyrskroffene

Farmene leverer kadavrene fra døde og ferdig flådde pelsdyr, såkalte "pelsdyrskrotter", til Norsk Protein.(44) Skroffene prosesseres og blir til kjøttbeinmel og fett som benyttes til forbrenning.(45) Både skotter og skinn må fraktes til de ulike stedene der de skal bearbeides. Skinnene må fraktes til auksjonssted, deretter til bearbeidingen som foregår i mange ulike land, og til slutt tilbake til landet der det ferdige produktet skal selges. Dette blir dermed en lite miljøvennlig prosess.(31)

2.4 Kjemisk behandling av skinnene

Et råskinn må behandles gjentatte ganger med kjemikalier, garves, for at det skal kunne anvendes. Noe av årsaken til behandlingen er å forhindre nedbrytning av pelsen. Pelsplagg er dermed ikke lett biologisk nedbrytbart. Noen av kjemikaliene som brukes under garvingen av skinnen er giftige, kan forårsake luftveisproblemer og er allergifremkallende. Flere regnes også som mulig kreftfremkallende og kan påvirke fertilitet og gjøre skade på ufødte barn. Andre er miljøskadelige og giftige for vannlevende organismer. (47,59)

Kinesiske myndigheter mener forurensingen fra fabrikkene som bearbeider pelsene er problematisk. Mange fabrikker ble derfor nedlagt. I 2006 innførte myndighetene eksportskatt på behandlet pels til Hong Kong. Skatten ble senere fjernet grunnet store protester fra pelsnæringen. (68)

Den italienske dyrerettighetsorganisasjonen LAV gjennomførte i 2013 en analyse av seks produkter til barn med pelskanter fra ulike luksusmerker. Undersøkelsen konkluderte med at alle de seks undersøkte pelskantene inneholdt rester av kjemikalier som kan være potensielt skadelig, inkludert et produkt fra Gucci. Det ene merket hadde et så høyt innhold av kjemikalier at det var ulovlig. Fire av merkene ville være ulovlige å selge i Kina og Sør-Korea. (56)

Organisasjonen Four Paws, som arbeider for dyrs rettigheter, testet pelsplagg for innhold av kjemikalier i både 2010 og 2011. Begge gangene fant de forhøyede konsentrasjoner av skadelige kjemikalier i alle pelsproduktene. De testet hele 35 plagg, deriblant flere luksusmerker som Burberry og Max Mara. Plagg til barn viste seg å inneholde svært mye kjemikalier. (69)

En laboratorietest utført i Tyskland i 2014 oppdaget giftige kjemikalier i pelsprodukter fra Danmark som var rettet mot barn og unge. Stoffene som ble funnet var både hormonforstyrrende, skadelige for forplantningsevnen samt kreft- og allergifremkallende. (73)

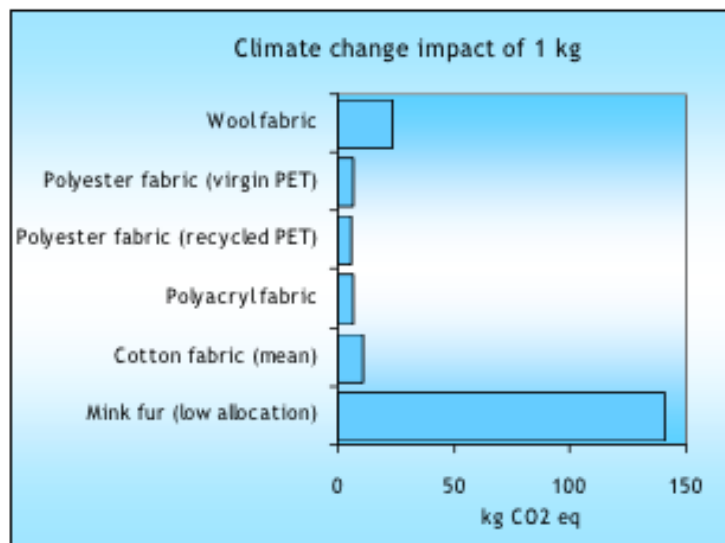
3. Alternative, mer miljøvennlige klesmaterialer

3.1 Alternative klesmaterialer

Mesteparten av pelsen fra pelsdyroppdrett brukes til pynt, som for eksempel pelskanter og pelsvesker. Pelsbransjen finner stadig nye bruksområder for pels, slik som sommerklær og møbler. (48,49,50,51,52)

I markedsføringen av pelsdyroppdrettets samfunnsrolle argumenter pelsbransjen likevel med at pels er et tradisjonsplagg og at ingen andre materialer kan erstatte varmeegenskapene til pelsplagg. (53) Det finnes imidlertid varme og miljøvennlige klesmaterialer som kan erstatte pels. For eksempel benytter dagens polfarere seg ikke av pels, men av andre materialer som har bedre varmeegenskaper.

Utslipp av CO₂ fra pelsproduksjon kan sammenlignes med tilsvarende utslipp i annen klesproduksjon. I følge en livssyklusanalyse av nederlandsk minkindustri, innebærer pels betydelig høyere utslipp sammenlignet med andre materialer (figur 1).

Figur 1: Klimapåvirkning av ett kg klesmateriale (CE Delft, 2011)

Analysen tar utgangspunkt i at én kilo minkpels består av pels fra cirka elleve dyr. For å ale opp disse dyrene kreves det til sammen 563 kg fôr. Pelsen blir dermed svært ineffektiv og energikrevende å produsere.(31) Siden analysen omhandler nederlandske forhold, er ikke konklusjonen direkte overførbar til norske forhold. I motsetning til i Norge, er biråstoffer fra kyllingslakteri et av de mest brukte råstoffene i nederlandsk minkfôr. Mengden fôr per kg minkpels er imidlertid tilsvarende som på norske farmer.

Et norsk reveskinn krever omtrent 80-120 kg fôr for å kunne produseres.(54) Én mink spiser omtrent 50 kg i løpet av livet.(31) Den ferdige pelsen krever dermed mange kilo fôr før den er ferdigprodusert. I et miljøperspektiv ville det vært mer fornuftig å bruke biråstoffene til andre formål, for eksempel produksjon av biogass som kan benyttes til drivstoff i busser.

3.2 Fuskepels er mer miljøvennlig

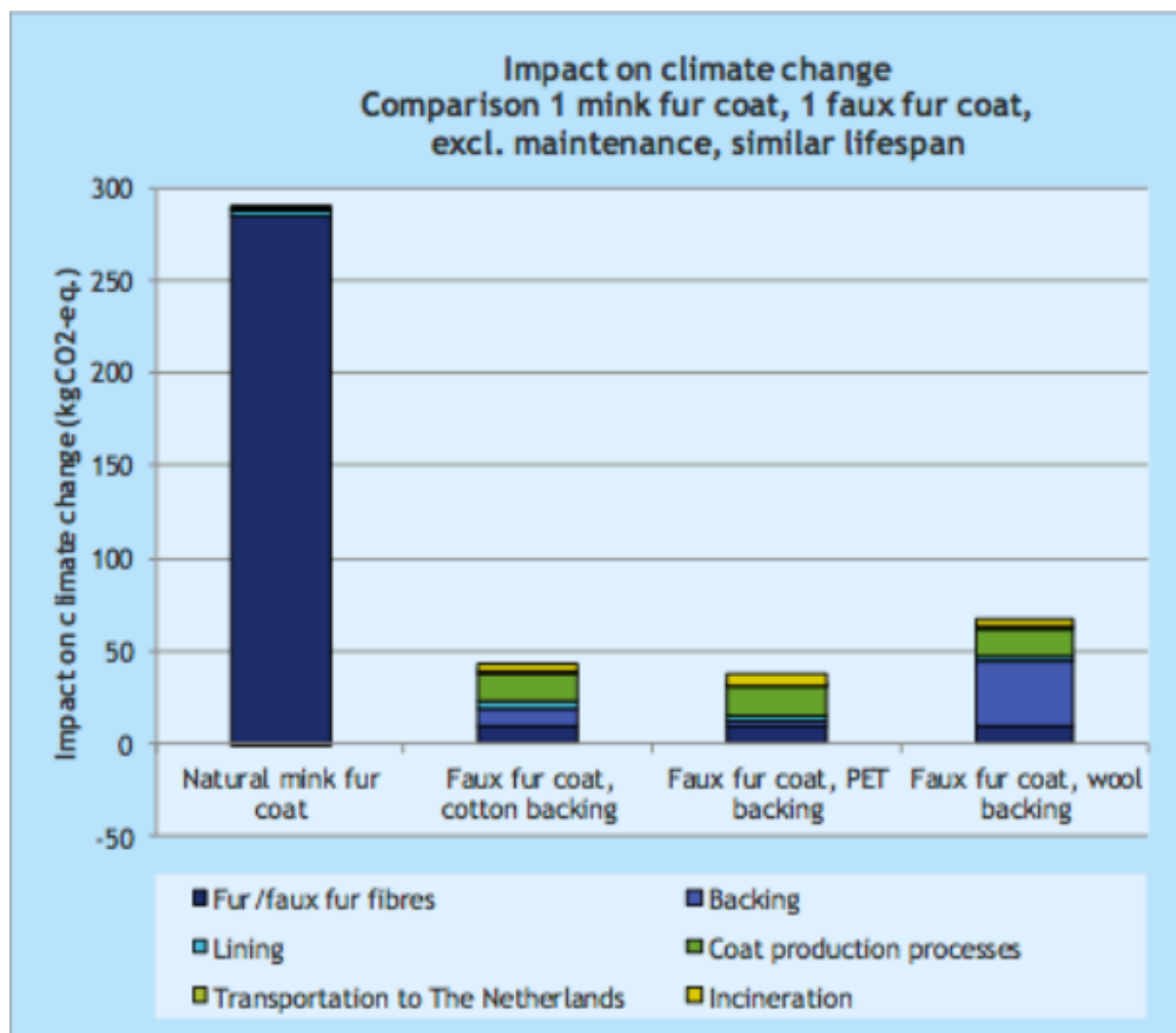
En rapport utført av CE Delft foretar en grundig analyse av miljøpåvirkningen ved produksjonen av minkpels fra oppdrettsfarmer sammenlignet med miljøpåvirkningen ved produksjon av fuskepels. Her har også behandlingen av de ulike typene pels som avfall blitt inkludert. Produktene benyttet i studien er en pelskåpe og krage av minkpels sammenlignet med en kåpe og fuskepelskrage. (55)

Rapporten konkluderer med at produksjonen av kåpe og krage av minkpels forurenses betydelig mer enn produksjonen av tilsvarende fuskepelsplagg. Produksjonen av minkpels forurenses minst fire ganger så mye som produksjon av fuskepels (figur 2).

Faktorer som inkluderes i beregningen av miljøpåvirkning er blant annet transport av ulike materialer til produksjon av fuskepels og transport av dyrefôr når det gjelder produksjon av minkpels. Forsuring av jord, effekten på nedbrytning av ozonlaget og giftighet for mennesker (dvs utslipp til jord, vann og luft) er også inkludert.

Kun dersom pelsen har en levetid som er fire ganger lengre enn fuskepelsen vil den på noen områder forurense mindre enn fuskepelsen. Dette forutsetter at det ikke benyttes kjølerom i lagring av minkpelsen, da dette igjen vil føre til økt miljøbelastning.

Beregningene som er foretatt viser også at siden begge typene pels har like lang holdbarhet vil alltid produksjonen av minkpels forurense mer enn produksjonen av fuskepels. Dette gjelder selv når dyrefôret med lavest mulig miljøpåvirkning benyttes til å føre minken. (55)

Figur 2: Søylen 1 viser CO₂-utslipp ved produksjonen av en naturlig pelskåpe. De tre resterende søylene viser CO₂-utslipp ved produksjon og forbrenning av fuskepels som er festet i ulike tekstiltyper: bomull, PET og ull.

Kilder

- 1) Schätzchen, O., "Landbruks biogass og Bio-Energi-Regioner: status og framtid i Tyskland", Landwerke energie, udatert.
- 2) Martinsen, A. (Norges Pelsdyrslag), epost til Dyreveralliansen 16. mai 2012.
- 3) Norges Bondelag, "Sikre trygge rammevilkår for norsk pelsdyrnæring", uttalelse vedtatt 14. juni 2013.
- 4) Næss, H. P., "Oversikt over marint restråstoff med nye tall fra 2013", Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfond", 21. mai 2014.
- 5) Norsk protein, Årsmelding 2013.
- 6) Aarak, E. (Fjellfôr BA), epost til Dyreveralliansen 3. februar 2012.
- 7) Iversen, P. (FHL Fiskemel), epost til Dyreveralliansen, 18. april 2012.
- 8) Iversen, P. D., (Fiskeri- og havbruksnæringens landsforening), epost til Dyreveralliansen, 18. april 2012.
- 9) Aftenposten, "Næring i vekst", 3. september 2011.
- 10) Ytrestøy, T., "Bør utnyttas bedre", Fiskeribladet Fiskaren, publisert 28. mars 2012.
- 11) Næringsmiddelindustrien, "Alt fiskeavfall kan brukes", 4, 2002.
- 12) "Gjennombrudd for Maritex", Næringsmiddelindustrien nr 4, 2002.
- 13) Rubin, *Potensialet for ingredienser, konsumprodukter eller fôr fra marine biprodukter*, Rapport, publisert april 2005.

- 14) Rubin, *Konsumprodukter ved slakting og videreforedling av laks og ørret*, Rapport, publisert 1. juli 2011.
- 15) Aftenposten, "Lager millionbutikk av fiskeskinn", 3. september 2011.
- 16) Hofseth, R. (Hofseth International AS), epost til Dyrevernalliansen, 3. februar 2012.
- 17) Norsk Protein, "Anbefalt bruk av kjøttbeinmel som gjødsel", URL: norskprotein.no, hentet 21. august 2012.
- 18) Haraldsen, T. (Bioforsk), epost til Dyrevernalliansen 16. desember 2011.
- 19) Nationen, "På denne gården i Trøgstad lages 2000 tonn hundefôr i året", URL: nationen.no, publisert 28. april 2012.
- 20) Lilleeng, K. N., (Felleskjøpet), epost til Dyrevernalliansen, 31. oktober 2011.
- 21) LMD, "Brekke åpnet nytt biogasslaboratorium på Ås", URL: regjeringen.no, publisert 26. januar 2012.
- 22) Aftenbladet, Philstrøm, O., "Mer statsstøtte til grønn gass", URL: aftenbladet.no, publisert 29. desember 2011.
- 23) Trønder- Avisa, "Blir størst på biogass", URL: t-a.no, publisert 16. mars 2012.
- 24) Norcem AS, "På Hamar med slakt", URL: heidelbergcement.com, Cement nå, 1, 2011.
- 25) Sunde, L., "Matavfall blir gass for 140 busser – og biorest", Bondebladet, publisert 5. juli 2012.
- 26) Oslo kommune, "Biogass og biogjødsel - Biologisk behandling av matavfall", URL: oslo.kommune.no, publisert 2. februar 2012.
- 27) Avfall Sør: "Salg av jord-, kompost- og barkprodukter", URL: avfallsor.no, hentet 21. august 2012.
- 28) Norilia: "Fakta om Norilia", URL: norilia.no, hentet 5. juli 2012.
- 29) Norilia AS, Årsmelding 2011.
- 30) Hoel, K. (Animalia), "Hvordan begrense transportdødeligheten?", Go'mørning 1, 2011.
- 31) CE Delft, *The environmental impact of mink fur production*, Report, January 2011.
- 32) Norges Pelsdyrslag og Fylkesmannen i Rogaland, Landbruksavdelinga, *Sluttrapport frå storskalaprojekt om gjødselhandtering i pelsdyrfarmar i Rogaland*, Rapport, 2006.
- 33) IRIS, Tiltaksanalyse for Jærvassdragene, Rapport, 2008.
- 34) Hagen, L. M. (Fylkesagronom), epost til Dyrevernalliansen 15. november 2011.
- 35) Ufs, G., "Meir søkjeljos på flugeproblemet", Vest-Telemark blad (nettutgave), publisert 21. juni 2012.
- 36) European Commission for Agriculture and Rural Development, Guidelines for the use of livestock excrements in organic farming, to Regulation (EEC) No 2092/91, 1996.
- 37) Serikstad, G. L., Bioforsk Økologisk, epost til Dyrevernalliansen 14. mars 2011.
- 38) Skjolden, T., Mattilsynet, *Definisjon av "jordløst husdyrbruk" / "factory farming"*, Notat til Regelverksutvalget for økologisk produksjon, 01. mars 2010.
- 39) Direktoratet for naturforvaltning, *Handlingsplan mot amerikansk mink (Neovison vison)*, Rapport 5, 2011.
- 40) DAISIE: European Invasive Alien Species Gateway, URL: europe-aliens.org, hentet 28. juni 2012.
- 41) Artsdatabanken, *Norsk Svarteliste 2007*, publisert i 2007.
- 42) Nituch, L. A., "Mink farms predict aleutian disease exposure in wild american mink", Plos One, 6, 2011.
- 43) Norén, K., Kvaløy K. et al., "Farmed arctic foxes on the Fennoscandian mountain tundra: implications for conservation", Animal Conservation 12, 2009.
- 44) Norsk Protein, "Bioenergi/innsamlingsorden", URL: norskprotein.no, hentet 21. august 2012.
- 45) Drege, J. (Norsk Protein), epost til Dyrevernalliansen 23. mai 2012.
- 46) Gansmo, A. K., "Pelsdyr spiser problemavfall", URL: nrk.no, publisert 2. november 2010.
- 47) The Humane Society, *Toxic fur: The impact of fur production on the environment and the risks to human health*, Report, January 2009.
- 48) Copenhagen Fur, "Fur brought the CIFF Trend Show to the next level", URL: copenhagenfur.com, publisert 13. august 2012.
- 49) Copenhagen Fur, "Video: Innovative iPhone designs at Copenhagen Studio", URL: copenhagenfur.com, publisert 26. juni 2012.
- 50) Copenhagen Fur, "Spydspidsen der vælter mure", URL: copenhagenfur.com, publisert 7. mars 2012.

- 51) Saga Furs, "Creativity- It's all about technique", URL: sagafurs.com, hentet 24. august 2012.
- 52) Saga Furs, "Décor- Fur puts the sublime into home furnishing", URL: sagafurs.com, hentet 24. august 2012.
- 53) Pelsinform, "Økologi og dyrever", URL: pelsinform.no, hentet 4. september 2012.
- 54) Ahlstrøm, A. J. (UMB), epost til Dyreveralliansen 20. juni 2012.
- 55) CE Delft, *Natural mink fur and faux fur products, an environmental comparison*, Report, June 2013.
- 56) LAV (Lega Anti Vivisezione), *Toxic fur: Investigation on the presence of potentially hazardous chemicals in fur trims in clothing for children*, 2013.
- 57) Meldgaard, K., Larsen, P.F., *Effect of slurry channels to collect urine and faeces in mink farming*, Copenhagen Farm 2011.
- 58) Fintland, O., "Griseører får bein å gå på", Stavanger Aftenblad 7. januar 2013.
- 59) EcoAid, *Poison in Furs, Report 2 – 2011, Questionable Chemicals in Fur Products*, 5. desember 2011.
- 60) Danmarks Naturfredningsforening, "Minkavl belaster naturen", URL: dn.dk, publisert 02. juli 2013.
- 61) Biokraft AS, "Biokraft Biogass", URL: biokraft.no, hentet 28. september 2014.
- 62) Teknisk Ukeblad, "Norsk teknologi gjør det enklere å få ut energi fra avfall", URL: tu.no, publisert 03. november 2013.
- 63) Kystmagasinet, "Stort marked for fiskeavfall blant sulten mink", URL: kystmagasinet.no, publisert 11. januar 2013.
- 64) Johansen, T. K., "Effektiv snuoperasjon for fiskeslo", Bladet Vesterålen 28. mars 2014.
- 65) Steinsvik, K. A., "Frå problem til ressurs", Mørenytt 12. mars 2014.
- 66) Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF), *Perspektiver på pelsdyrnæringen i dagens og framtidens Norge*, Notat til Pelsdyrutvalget, 16. oktober 2012.
- 67) Yle Uutiset, "Deadly bacteria found in waters near west coast fur farms", URL: yle.fi, publisert 09. september 2014.
- 68) USDA Foreign Agricultural Service, *China, Peoples Republic of Market Development Reports. China, Where American Mink Gets Glamour*, 16. mai 2007.
- 69) Four Paws, *Poison in the Furs – A new study of hazardous substances shows the dangers that consumers and employees of retail establishments face*, 2011.
- 70) Norges Pelsdyrslag og Pelsdyrtrygdlaget, "Tabell 6 Förproduksjon i förlagene", I: *Strukturtall Pelsdyrslaget*, sendt til Pelsdyrutvalget, URL: regjeringen.no, 16. september 2014.
- 71) Nilsen, A. A., "Dette blir i dag til dyrefôr - nå kan det i stedet bli menneskemat", Nrk 3. juli 2014.
- 72) Helle, S., "Gardsvekst skaper møkkaproblem", Dag og Tid 9. mai 2014.
- 73) Anima, *Kemisk Pels – Er der gift i dit barns pelskrave?*, 2014.
- 74) Høidalen, S., "Bruker matavfall som drivstoff", Varingen 9. juli 2014.
- 75) Dragland, Å., "Lager hudkrem av fiskehoder og planterester", URL: forskning.no, publisert 6. mars 2015.

FAGNOTAT november 2012

tittel:

Norske pelsdyrs mentale helsetilstand – tamhet og lynne

forfatter:

Marianne Kulø
sivilagronom og fagleder
(+47) 410 34 773
marianne@dyrevern.no

Hovedmomenter:

- Næringa vektlegger seleksjon av tillitsfulle avlsdyr i for liten grad, fordi det nedprioriteres framfor økonomiske viktige avlsegenskaper som pelskvalitet og fruktbarhet.
- Adferdstestene som anvendes for å velge ut avlsdyr, er for upålitelige og innebærer for lav arvbarhet til å sikre effektiv seleksjon av de mest tamme dyrene.
- Dyrene temmes i liten grad fordi de får lite menneskekontakt gjennom livet.
- Det vil derfor ikke være mulig for næringa å nå målet om vesentlig avlsmessig forbedring for tamme og tillitsfulle dyr innen 2013.

Bakgrunn: Mental helsetilstand

I St. meld. 12 (2002-2003) om dyrehold og dyrevelferd, fikk næringa ti års frist på å forbedre pelsdyras mentale helsetilstand:

Dersom det ikke oppnås vesentlige avlsmessige forbedringer når det gjelder dyrenes mentale helsetilstand i løpet av en tiårsperiode, bør det vurderes å avvikle pelsdyrholdet. (kap. 9.6.10)

Begrepet "mental helsetilstand" omhandler at dyra skal bli mer domestiserte, altså tamme og med et lynne bedre tilpasset fangenskap.

Domestisering

Domestisering skjer gjennom bedring av arv og miljø:

1. Arv: Utvelging av tillitsfulle avlsdyr, slik at det genetiske utgangspunktet bedres. Tillitsfulle dyr får dessuten i større grad tillitsfulle valper. Hvis moren viser valpene at hun har et godt forhold til røkteren, er det enklere å sosialisere valpene.
2. Miljø: Gode rutiner for håndtering og sosialisering gjennom dyrets liv. Rev og mink er spesielt mottakelige i 6-12 ukers alder.(1,2)

Mens en arts basale artstypiske adferdsbehov generelt påvirkes lite av seleksjon, påvirkes fryktsomhet og aggresjon relativt lett gjennom avl. St.meld. 12 påpeker at ved ofte og rolig håndtering av pelsdyr fra de er små, gjerne med tildeling av godbiter, er det vist at det stort sett er mulig å få dyr som kan håndteres uten bruk av tang eller felle.(3)

Pelsdyrnæringens syn på mental helsetilstand

Norges Pelsdyrslag tolker "bedre mental helsetilstand" som at dyra skal være roligere, mer tillitsfulle og nysgjerrige. De definerer lynne slik: "Med et godt lynne mener en tillitsfulle dyr som er

nysgjerrige og som står langt framme i buret når en går forbi i midtgangen.” Ifølge Pelsdyrslaget er dyrene rolige når man “Visuelt kan (...) se at rolige dyr har relativt små pupiller, ørene står fram og opp, de er rolige og avslappet i muskulaturen. En del dyr er spent i muskulaturen og de flykter eller stiller seg gjerne med halen opp i burhjørnet når en åpner buret.”(4)

I praksis kan oppdretterne selv derimot ha andre kriterier, slik en velansett oppdretter formulerer det om dyr han velger å selektere bort: “Et nytt og større bur kan føre til at dyra springer eller hopper i buret. (...) Roer ikke dyret seg etter noen dager, må jeg føre en hard linje. Selv dyr med svært god pelskvalitet blir derfor etterpelsa.”(4)

Stereotypier

Før trodde fagfolk at stereotypiutførende¹ dyr var de minst tilpassede individene i besetningen. Nyere kunnskap har gitt en mer nyansert – og i stor grad motstridende – forståelse av stereotypier: Nå er fagfolk enige om at stereotypier hos noen individer bør forstås som symptomer på at forholdene i besetningen er uegnet for *alle dyrene* i besetningen. Stereotypier er heller ikke nødvendigvis et velferdsproblem i seg selv, men høyst trolig en indikator på dårlig velferd i besetningens oppvekstmiljø eller nåværende miljø. Hvis evnen til å utføre stereotypier avles bort, fjernes altså kun et symptom på velferdsproblem og ikke selve velferdsproblemet. Dessuten anses dyr som utfører stereotypier for trolig å ha større evne til å takle utilstrekkelig miljø, og dermed være blant de bedre tilpassede individene i besetningen.(5,6)

Pelsdynæringas avlsarbeid

I avlsarbeidet skal oppdretteren vektlegge mange egenskaper, og lynne eller tamhet blir i praksis nedprioritert framfor økonomisk viktige egenskaper:

- Fin pelskvalitet
- Størrelse
- God fysisk helse
- God fruktbarhet

Det er derfor en utfordring at dyr som viser redsel eller uønsket lynne, likevel beholdes på grunn av økonomisk gode egenskaper.(1) Det er stor variasjon mellom farmene, og næringa har selv uttalt at de er skeptiske til at alle farmene rekker å få rolige og tillitsfulle dyr innen tiårsfristen.(4)

Uønsket adferd

Pelsdyrslagets handlingsplan og metoder for utvalg av tillitsfulle dyr, baserer seg i stor grad på at bonden skal velge bort dyr med såkalt “uønsket” eller “urolig” adferd. De fremhever spesielt disse to adferdstypene:

- Pelsgnaging: En type uønsket adferd er selvskading eller at dyra skader hverandre. Ifølge Pelsdyrslaget bør minkoppdretteren være spesielt opptatt av å selektere bort pelsgnagere. Dette er dyr som gnager på andres eller egen pels. Pelsdyrslaget oppgir at årsaken til pelsgnaging er et misforhold mellom dyret og omgivelsene, og miljøberiking kan dermed være med å redusere frekvensen av pelsgnaging.(2)
- Stereotypier: Pelsdyrslaget anbefaler å selektere bort dyr som viser stereotypier, spesielt fryktinduserte stereotypier.(1) Jf. avsnittet om stereotypier, er det faglig enighet om at dette faktisk er mot sin hensikt hvis en ønsker dyr med bedre mental helsetilstand.

Disse to eksemplene viser at det næringa anser som “uønsket adferd”, i praksis egentlig omhandler at det er noe galt med dyras levested, og ikke nødvendigvis genetikken.

¹ I fangenskap hender det at enkelte dyr begynner å utføre en form for forstyrret adferd som kalles stereotypier. Dette er gjentakende, tilsynelatende formålsløst bevegelsesmønstre. Den mest utbredte stereotypien for rovdyr i bur er “pacing”, som er hvileløse bevegelser fram og tilbake i buret.

Adferdtestene

Siden rundt 2004 har næringen utført adferdstester, som del av deres KSP-system². En fjerdedel av landets farmer blir testet årlig. Testresultatenes pålitelighet svekkes av at testingen utføres av en bekjent av oppdretteren selv.(7)

Det er meningen at oppdretteren skal bruke de samme adferdstestene årlig i sitt avlsarbeid. Etter først å ha grovsortert ut individer som ikke egner seg til avl (individer som typisk utfører det oppdretteren mener er uønsket adferd, som stereotyper), er det meningen at oppdretteren skal teste de gjenværende individene om høsten.(1)

Pinnetesten brukes på mink, og godbittesten brukes på rev (1):

- Godbittesten for rev innebærer at testpersonen står framfor buret og tilbyr reven en godbit gjennom nettingen. Revens adferd klassifiseres slik:
 - Tillitsfull = reven kommer fram og tar godbiten
 - Nysgjerrig = reven kommer frem, men tar ikke godbiten
 - Reservert = reven kommer ikke frem
- Pinnetesten for mink innebærer at testpersonen stikker en pinne gjennom buret. Minkens adferd klassifiseres slik:
 - Tillitsfull og nysgjerrig = minken nærmer seg pinnen og undersøker den
 - Aggressiv = minken foretar et hurtig og intenst angrep på pinnen og biter seg fast
 - Fryktsom = minken beveger seg vekk fra pinnen og bakover i buret
 - Ubestemt = minken reagerer på flere ulike måter, eller reagerer ikke på noen av de tre ovenstående måtene

En fagvurdering av testmetodikken, konkluderer med at begge testene har sine svakheter (lav reliabilitet) og at selve testmetodene heller ikke nødvendigvis måler det de er utformet for å måle (lav validitet). Dessuten har Pelsdyrslaget vært uklar i sin formidling til oppdretterne om hvordan testene skal utføres. Følgende burde vært tatt i betraktning (7):

- Testpersonens personlige motivasjon vil kunne påvirke hvordan han oppfører seg i testsituasjonen og hvordan han tolker dyrets respons. Derfor er det svært viktig at testpersonen ikke har økonomiske eller andre personlige interesser knyttet til testresultatet, og at det er en standardisert måte å klassifisere dyrets respons på. Dette er ikke tilfelle for testene på pelsdyrfarmene, verken for KSP-testrundene eller de årlige testene i oppdretterens eget avlsarbeid.
- Testingen er for lite standardisert. I instruksjonene fra Pelsdyrslaget, inngår ikke standardisering av henholdsvis tidspunkt på dagen, tidsbruk på testen per dyr, testpersonens oppførsel i testsituasjonen eller utforming av testobjekt (pinneutforming for mink, godbitttype for rev).
- I tolkning av testresultatene er det uklar klassifisering av dyrets respons på testen; aggressiv mink kan forveksles med tillitsfull mink. Sulten rev kan forveksles med tillitsfull rev.
- Siden testene er såpass upresise, er det utilstrekkelig med kun én testing. En testserie på fem daglige tester ville øke testingens pålitelighet betraktelig.
- Når mat anvendes som lokkemiddel i en adferdstest svekkes generelt testens pålitelighet, fordi dyrets respons på maten kan påvirkes av at noen dyr er mer sultne enn andre eller liker maten bedre enn andre. En del dyr vil dermed komme og forsyne seg av godbiten/fôret selv om de er redde.

² Kvalitetssystem i pelsdyrgården (KSP): Pelsdyrslaget prøvde opprinnelig forgjeves å bli med i KSL, som er sertifiseringssystemet for øvrig husdyrproduksjon. Dette var bakgrunnen for at KSP ble startet av Pelsdyrslaget i 1997. KSP inngår nå i pelsdyrnæringens nylanserte sertifiseringssystem, Farmsert.

Godbit-test eller fôrtest for rev?

Tidligere var godbittesten den anbefalte testen. I 2010 anbefaler derimot Pelsdyrslaget å bruke fôrtest for rev: "Testing av rev skjer enkelt med den såkalte fôrtesten, der man registrerer om reven vil fram og ta fersk fôr mens testpersonen står med fôrbrettet." (2)

I følge en fagvurdering av fôrtesten, kommer den faktisk dårligere ut enn godbittesten (7):

- Fôrtesten har svakere intern validitet fordi den er relatert til hverdagsfôret. Hvorvidt dyret er sultent, avhenger av dets generelle appetitt, hvilket avhenger av kroppsvekt, metabolske tilstand og evne til fôropptak. Slike faktorer kan ikke standardiseres ved kun å føre på samme tidspunkt hver dag. Dessuten, når dyret tilbys hverdagsfôret vil sultenhetsgrad spille en større rolle for adferdsresponsen, sammenlignet med om dyret tilbys en lekker godbit.
- Fôrtesten har ikke gitt særlig gode resultater i seleksjonsprogrammer. Seleksjonsintensiteten virket ikke å være like stor som den oppnådd i eksperimenter med godbittesten.

Pelsdynæringas temmingsarbeid

Dyr temmes generelt gjennom sosial kontakt med mennesker og håndtering. Pelsdyrslaget oppfordrer oppdretterne til å følge opp dyra i valpinga og dele ut godbiter jevnlig til dyrene.

Temming er spesielt effektivt når dyrene er 6-12 uker gamle. Dette er om våren, da det er spesielt mange dyr på farmen og travelt generelt i landbruket. Det er derfor i praksis urealistisk at enkeltdyret vil få tilstrekkelig menneskekontakt i denne kritiske perioden.

Gjennom året bruker oppdretterne generelt lite tid per individ, siden utfôringen skjer maskinelt, og det er mange hundre eller tusenvis av dyr på farmen.

Ved planlegging av nye revefarmer i Norge regner Pelsdyrslaget med et årlig arbeidsbehov inklusive pelsing på 6,5 timer per blårevtispe og 7 timer per sølvrevtispe. For mink regnes det med 2,5 timer per tispe. (8) Tidsbruken på sosialisering med dyrene er med andre ord liten gjennom året.

Pelsdyr håndteres dermed sjelden, og de gangene dyra blir håndtert er dessuten gjerne relatert til at dyra blir utsatt for noe negativt: Håndtering skjer mest i forbindelse med brunstkontroll, paring eller inseminasjon, eventuell sjukdomsbehandling, bytte av bur og ved avliving. Brunstkontroll er hyppigste årsak til håndtering, gjennomsnittlig fem ganger per revetispe per år. De fleste oppdrettere benytter et måleapparat ved brunstkontroll. Brunstmåleren føres inn i skjeden og nødvendiggjør at reven blir godt fiksert (fysisk holdt fast). (3)

Næringens eget nasjonale tilsyn i 2004

I Pelsdyrslagets nasjonale kartlegging i 2004 ble adferdstestene anvendt. Adferdstestene inngikk som del av KSP-systemet, som innebar at testingen og tolkningen av testresultatene ble utført av næringen selv. Pelsdyrslaget konkluderte med at for rev var kun 22 % av sølvreven og 13 % av blåreven i kategorien "tillitsfull" (kom og tok godbiten i testen). For mink var konklusjonen mer oppløftende, da hele 80 % ble kategorisert som "nysgjerrig", altså tillitsfull (kom fram og undersøkte testpinnen). (9)

Mattilsynets nasjonale tilsynskampanje i 2009

Mattilsynet gjennomførte i mars-april 2009 en tilsynskampanje hos 74 % av pelsdyrholdet (både rev og mink). Flere av tilsynspunktene under kampanjen hadde fokus på dyreadferden, herunder bruk av tester for å velge ut avlsdyr og metoder for tilvenning av valper til mennesker:

Tilsynspunkt 10 – Tilsyn og stell. Tilvenning av revevalper

21 % fikk påpekt plikt til å bedre dette arbeidet. Den generelle konklusjonen til Mattilsynet var at pelsdyrholdet må ta dette problemet mer på alvor og at det er en kritisk utfordring fordi det er arbeidskrevende.

Tilsynspunkt 12 – Innfanging og håndtering av dyr

25 % av farmene fikk påpeking av plikt til å håndtere dyra bedre: "Siden ikke alle pelsdyr er tillitsfulle, ble de fleste revene fanget med tang og minken håndtert med hanske eller fanget i felle."

Tilsynspunkt 13 – Avl for tillitsfulle og funksjonsfriske dyr

En faktisk kontroll av dyrenes tillitsfullhet var ikke inkludert i tilsynskampanjen. Tilsynspunkt 13 besto kun i at det ble utført et kort intervju med bonden, og at inspektøren observerte om noen av dyrene virket urolige. Mattilsynets mål med intervjuet var bare å sjekke hvorvidt bonden utførte de standardiserte adferdtestene, og oppfordre til bruk av disse. Mattilsynets fokus på urolighet er uheldig, siden passive og apatiske pelsdyr kan være en vel så viktig indikasjon på dårlig velferd. Pelsdyr har ulike mestringsmetoder under stress, og ikke alle reagerer med å være urolige hvis de er redde. Mattilsynets observasjonsmetode fører altså trolig til misvisende konklusjoner.

Tilsynsmetoden for punkt 13 fanger altså kun opp deler av problemet – kanskje toppen av isfjellet. Likevel påpekte Mattilsynet at 16 % av farmene måtte gjøre forbedringer i avlsarbeidet, og Mattilsynets generelle konklusjon var at "utplukk av tillitsfulle avlsdyr blir vektlagt i for liten grad". (10)

Konklusjon

Dyrene temmes i for liten grad, siden tidsbruken per dyr er liten gjennom året. Testmetodikken som anvendes i avlsarbeidet er lite effektiv. Lynne og tillitsfullhet prioriteres ikke i avlsmålet. Når det gjelder både miljømessige og avlsmessige faktorer, er det dermed urealistisk at næringen skal klare å nå målet om bedre mental helsetilstand innen tiårsfristen.

Pelsdyrslagets avlsstrategi med å selektene bort urolige og stereotype dyr for bedre velferd kan gi motsatt effekt: Når slike dyr selekteres bort, fører det trolig til at besetningene blir mer fryktsomme og har lavere velferd. I verste fall har de siste årenes avlsarbeid og offentlig tilsyn bare etablert en tradisjon for avl mot mer passive og mindre robuste dyr, og den offentliggjorte statistikken fra tilsynsrundene har bidratt til et misvisende inntrykk av at næringa har avlsarbeidet under kontroll.

Kilder

- (1) Helland, S. (Norges Pelsdyrslag), "Tillitsfulle avlsdyr gir godt arbeidsmiljø", Norsk Pelsdyrblad 4, 2008.
- (2) Johannessen, K. E. (Norges Pelsdyrslag), "Utvalg av avlsdyr og litt til...", Norsk Pelsdyrblad 4, 2010.
- (3) St.meld. nr. 12 (2002-2003), Om dyrehold og dyrevelferd, Landbruks- og matdepartementet.
- (4) Westersjø, S. (Norges Pelsdyrslag), "Lynne hjå rev", Norsk Pelsdyrblad 1, 2004.
- (5) Mason, G., "Stereotypes in captive animals: Fundamentals and implications for animal welfare", In: G. Mason and J. Rushen (eds.), Stereotypic animal behaviour: Fundamentals and applications to welfare, CABI, 2006.
- (6) Mason, G. and N. Latham, "Can't stop, won't stop: Is stereotypy a reliable animal welfare indicator?", Animal Welfare 13, 57-69, 2004.
- (7) Kirkden, R., Rochlitz, I., Broom, D. and Pearce, G., Assessment of on-farm methods to measure confidence in mink and foxes on Norwegian farms, Report, Cambridge University, 2010.
- (8) Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF), Pelsdyrhold i Norge – avvikling, arbeidsforbruk og selskapsform, Notat 21, november 2012.
- (9) Norges Pelsdyrslag, Kartlegging av lynne hos pelsdyr – Resultat fra KSP-runde 2004, Internt notat, 2005.
- (10) Mattilsynet, Sluttrapport nasjonalt tilsynsprosjekt 2009: Velferd for pelsdyr, Rapport, 2010.

FAGNOTAT april 2014

tittel:

Pelsdyrs aktivitetsbehov umulig i små bur

forfatter:

Marianne Kulø
sivilagronom og fagleder
(+47) 410 34 773
marianne@dyrevern.no

Hovedmomenter

- Burene er for små til at dyrene får mosjon eller naturlig bevegelse.
- Det er ikke plass til miljøberiking, som kunne gitt mulighet for artstypiske adferd.
- Fravær av mulighet til matsøk og tygging av mat, er trolig et av de største velferdspåproblemene i pelsdyroppdrett
- Pelsnæringen mener alternativer til små bur er uaktuelt.

1. Behov for større og mindre ensformig levestil

For at levestil skal gi mulighet for god dyrevelferd, bør det frembringe dyrets naturlige adferdsrepertoar og gi det en mulighet til kontroll over omgivelsene. Mosjon er viktig for helsen. Bevegelse, utforskning, matsøk og lek er essensielle deler av minkens og revens liv. Domestisering eller avl har ikke fjernet disse behovene: Selv om f.eks. dyrestellet er godt og ernæringsbehovet er dekket, vil dyret derfor fortsatt bli frustrert og stresset om det ikke fikk utføre disse behovene.

Miljøberiking innebærer innredning, objekter eller økning av burets dimensjoner. Når det er påvist positiv velferdseffekt, kan tiltaket sies å representere en god miljøberiking.

Utilstrekkelig levestil kan føre til kjedsomhet, dårlig immunforsvar, skader, apati, stereotypier og frykt. Pelskvalitet er ikke en pålitelig indikator for miljøets evne til å sikre dyrenes aktivitetsbehov, siden pelskvalitet er mest påvirket av avl og ernæring. Det er dermed ikke faglig grunnlag for pelsnæringens argumentasjon av typen "oppdretteren sikrer dyrevelferden, siden det ellers ville gitt dårlig pelskvalitet".^[1,2,3]

2. Dagens situasjon på pelsdyrfarmene

2.1. Miljøberiking og burstørrelse jf dagens forskrifter

Pelsdyrforskriften stiller krav om skjul og redekasse, og dessuten liggehyll til rev. Dyrene får tildelt mat i form av ensformig grøt 1- 4 ganger daglig på toppen av buret. Det er dessuten krav om at krav (§11) om at dyrene skal stimuleres til "lek, gnaging, utforskning og variert fysisk aktivitet", men forskriften spesifiserer ikke nærmere hvordan dette skal gjøres. I praksis godkjenner Mattilsynet at det legges ut et par leker (f.eks. ball, rørstump, halm eller trepinne). Slike leker blir raskt ferdig utforsket av dyret, og gir små muligheter for artstypisk fysisk aktivitet.

Avlen har ført til større pelsdyr i løpet av de siste 30 årene. Parallelt har forskriftskrav til burstørrelsen økt noe, men for lite til at økningen kompenserer særlig for kroppspøkningen. (4,5,6)

2.2. Krav om å åpne opp til tomme bur

Pelsdyrforskriften stiller krav om å åpne opp mellom burene når det er "mulig". Dette vil i praksis si vinterhalvåret, når valpene er slaktet og det kun trengs bur til avlsdyrene. I høringsrunden påpekte næringen imidlertid at avlsdyrene i dagens bursystem i liten grad vil bli stimulert til å benytte større areal selv om det ble åpnet mellom burene. (7) Trolig kan det forklares med at det ikke er tilstrekkelig å øke arealet – et nakent levemiljø på netting stimulerer ikke til aktivitet.

2.3. Burene for små for god miljøberiking

Innføring av miljøberiking i burene går på bekostning av det allerede svært begrensede bruksarealet per dyr. Til sammenligning er det i forskriftskravet for burhøns fastsatt minimumsbestemmelser for henholdsvis bruksareal og totalareal i bur med miljøberiking.

En type miljøberiking kan ikke nødvendigvis erstatte en annen, siden hver enkelt miljøberiking dekker ulike behov.

Et annet problem er at dyret foretrekker å holde en viss avstand til noen typer miljøberiking (f.eks. kjøttbein) når det skal utføre andre aktiviteter som å hvile. Dessuten, når dyrene holdes parvis eller flere sammen, er det viktig å sikre at det ikke blir kamp om aktivitetsobjektene. (8)

Begrenset økning i burareal, for eksempel dobling, gir ikke nødvendigvis bedring i velferd. (9) Burstørrelsen er da mindre vesentlig for velferden enn miljøberiking. Men et stort bur innebærer et større potensial for muligheten for naturlig bevegelse og å innrede med miljøberiking.

Lek og mosjon er typisk plasskrevende aktiviteter. Andre relevante formål som krever plass, er mulighet til å kunne isolere seg fra andre dyr inne i buret eller fra dyr i andre bur, eller valgmulighet til å velge mellom flere ulike typer av samme beriking ut fra dyrets individuelle behov (f. eks. ulike redekasser). (2,8,10)

2.4. Alternativ til små bur ikke aktuelt

Hold av pelsdyr i innhegning ville kunne innebære en kraftig økning i tilgjengelig areal. Pelsnæringen argumenterer med at slikt dyrehold ville innebære for høyt smittepress. Det er derimot ikke forsket på denne problematikken, og trolig lar den seg løse ved hjelp av ulike kjemikalier og medisiner. Reveproduksjonen ble opprinnelig drevet slik i mellomkrigstiden, og som forebyggende tiltak ble det da blant annet vekslet mellom ulike områder. (11)

Pelsnæringen mener at små bur er eneste driftsmåte for moderne pelsdyroppdrett. I høringsrunden for ny pelsdyrforskrift, var Pelsdyralslaget svært negativ til selv den lille økningen i burstørrelse som ble vedtatt. Mattilsynet, derimot, har kritisert og etterlyst bedre fokus på utvikling av alternative driftsformer, da det ville gitt helt andre muligheter for bedring av velferden. (7,12)

2.5. Klatreburene ikke påviselig velferdseffekt

Mink skal ha klatreburene eller tilgang til dobbel burenhet fra 2015. Ifølge Hansen og Møller (2012) er imidlertid klatreburene for mink problematisk, siden det innebærer gruppehold som gir økt aggresjon. (13)

3. Eksempler på velferdsproblemer

3.1. Matsøk

Som kjent er alle våre husdyrslag sterkt motiverte for å bruke store deler av døgnet på å lete etter mat. Frustrasjon og stereotypier har derfor ofte sin årsak i at dette behovet ikke er tilfredsstilt. Mens andre husdyrslag kan få tilfredsstilt sine behov via beiting og utdeling av variert fôr på bakken, er dette annerledes for mink og rev; matsøkbehovet har en mer dynamisk karakter, inkludert jaktadferd og hurtig bevegelse. Det at rev og mink ikke får utløp for behovet for matsøk, er trolig et av de største velferdsproblemene i pelsdyroppdrett. (14)

Å tilby mink og rev miljøberiking som kun tilfredsstiller hurtig bevegelse (f.eks. løpehjul) vil av dyret ikke oppfattes som matsøk. Dette kan forklare hvorfor stereotypier oppstår selv om mink har tilgang til løpehjul. Det er dermed et svært stort og foreløpig uløst problem å skulle gi pelsdyr miljøberiking som tilfredsstiller behovet for matsøk. (15,16)

Minkens aktivitet i vann er relatert til matsøk. I naturen lever mink i nærheten av vannkilder og jakter ved å dukke og svømme i vannet, stimulert av bevegelse i vannflaten.

For pelsdyroppdrett er det ikke utformet noen annen type miljøberiking enn vannkar som har samme type dokumentert velferdseffekt. Hvorvidt minkens aktivitetsbehov relatert til matsøk kan dekkes på andre måter enn å tilby et vannkar, er dermed irrelevant så lenge det ikke er utviklet noen alternativer. Pelsnæringen nekter likevel å gi minken vannkar. (17,18,19)

3.2. Revens behov for graving

Graving inngår i revens naturlige behov, relatert til blant annet å gjemme mat eller å undersøke nye steder. Rever med tilgang til sandgulv har tendens til å snuse og leke mer, og velger gjerne å utføre dette på sandgulv. Reven graver og roter gjerne i sanda. Sandgulv er tydelig en kilde til god velferd, og er derfor en god miljøberiking. Reven foretrekker derimot å hvile på netting framfor sandgulv, spesielt om det er frost og kaldt.

Det er ikke påvist at graving i seg selv er et basalbehov. Men uansett er aktiv utforskning uten tvil et basalbehov for rev. Det er ikke utviklet annen type miljøberiking som kan tilfredsstille revens behov for denne typen utforskning/ aktivitet. Likevel nekter pelsnæringen å gi reven tilgang til jordgulv. I Sverige er det kun lov å holde rev i innhenging, slik at naturlig behov for å grave blir tilfredsstilt. (20)

3.3. Lek

Lek har en essensiell funksjon i utviklingen av unge dyr, men krever plass. Gjennom lek med jevnaldrende får dyret utviklet sine evner innen mestring, empati og sosial omgang. Et miljøberiket oppvekstmiljø ville kunne forebygge adferdsforstyrrelser, som stereotypier, senere i livet. Det er påvist at mink oppvokst i store bur har tendens til mindre stereotypier enn mink oppvokst i små bur. (15,21,22)

3.4. Utforskningsadferd

Alle våre husdyr har behov for et variert miljø de kan utforske. Dette er viktig for å unngå kjedsomhet og frustrasjon. Erfaring viser at miljøberiking ment for utforskning i praksis må skiftes ut ofte, fordi dyret etter en stund mister motivasjonen for å bruke det. Det er for eksempel påvist at mink helt slutter å bruke en plastball etter en måneds tid. All interaksjon med miljøberikingen behøver dessuten heller ikke bety at dyret opplever det som stimulerende for utforskning. Det kan jo være relevant for andre behov; For eksempel har trepinne for rev i første periode en viss nyhetsverdi, men etter en stund har trepinne trolig kun funksjon som tygge- og eventuelt lekeobjekt. Å kun tilby reven en trepinne som aktivitetsobjekt er dermed utilstrekkelig. (3,23)

Kilder

- (1) Rådet for dyreetikk, *Pelsdyroppdrett*, Uttalelse, 1994.
- (2) Mason, G., "Stereotypies in captive animals: Fundamentals and implications for animal welfare", In: G. Mason and J. Rushen (eds.), *Stereotypic animal behaviour: Fundamentals and applications to welfare*, CAB, 2006.
- (3) Mason, G., R. Clubb, N. Latham and S. Vickery, "Why and how should we use environmental enrichment to tackle stereotypic behaviour?", *Applied Animal Behaviour Science* 102, 163-188, 2007.
- (4) To kilder:
Landbruksdepartementet, Forskrift om hold av pelsdyr, 1998.
Landbruks- og matdepartementet, Forskrift om hold av pelsdyr, 2011.
- (5) Akre, A., A. Hovland, M. Bakken and B. Braastad, *Risk assessment concerning the welfare of animals kept for fur production*, Report to the Norwegian Scientific Committee for Food Safety (VKM), 2008.
- (6) Dyrevernalliansen, "Brekke bløffer om bedre bur", URL: dyrevern.no, publisert 11. august 2011.
- (7) Mattilsynet, Sammenstilling og vurdering av høringsuttalelser - utkast til ny forskrift om hold av pelsdyr, Brev til Landbruks- og matdepartementet, 29. november 2010.
- (8) Koistinen, T., A. Turunen, V. Kiviniemi, L. Ahola and J. Mononen, "Bones as enrichment for farmed blue foxes (*Vulpes lagopus*): Interaction with the bones and preference for a cage with the bones", *Applied Animal Behaviour Science* 120, 108-116, 2009.
- (9) Hansen, S. W., Malmkvist, J, Palme, R and Damgaard, B. , "Do double cages and access to occupational materials improve the welfare of farmed mink?" *An. Welfare*, 16 (1), 63-76, 2007.
- (10) Koistinen, T., H. Orjala, J. Mononen and H. Korhonen, "Position of operant cost affects blue foxes' time budget between sand floor and mesh floor", *Applied Animal Behaviour Science* 116, 266-272, 2009.
- (11) Tre kilder:
Gjerde, B., Norges veterinærhøgskole, Epost til Dyrevernalliansen 15. mai 2003.
Hektoen, H., Den norske veterinærforening, Epost til Dyrevernalliansen 15. mai 2003.
Skorping, A., Bergen Universitet, Epost til Dyrevernalliansen 14. mai 2003.
- (12) Mattilsynet, Epost til Vitenskapskomiteen for mattrygghet (VKM), 28. mai 2008.
- (13) Hansen, S. W. and Møller, S. H., "Mink's adaptation to group housing in practice", *Proceedings of the Xth International Scientific Congress in fur animal production*, 2012.
- (14) Malmkvist, J., Palme, R. et al., " Additional foraging elements reduce abnormal behaviour – fur-chewing and stereotypic behaviour – in farmed mink (*Neovison vison*)" , *Applied Animal Behaviour Science* 149, 77-86, 2013.
- (15) Axelsson, H., E. Aldén and L. Lidfors, "Behaviour in female mink housed in enriched standard cages during winter", *Applied Animal Behaviour Science* , 2009.
- (16) Bakken, M., "Reproduction in farmed Silver fox vixens in relation to own competition capacity and that of neighbouring vixens", *Journal of Animal Breeding and Genetics* 111, 305-311, 1993.
- (17) Mononen, J., M. Mohaibes, S. Savolainen and L. Ahola, "Water baths for farmed mink: intra-individual consistency and inter-individual variation in swimming behaviour, and effects on stereotyped behaviour", *Agricultural and Food science* 17, 41-52, 2008.
- (18) Vinke, C., S. Hansen, J. Mononen, H. Korhonen, J. Cooper, M. Mohaibes, M. Bakken and B. Spruijt, "To swim or not to swim: An interpretation of farmed mink's motivation for a water bath", *Applied Animal Behaviour Science* 111, 1-27, 2008.
- (19) Kulø, M. (Dyrevernalliansen), "Minkens behov for kontakt med vann", *Norsk Veterinærtidsskrift* 6, 2011.
- (20) Scientific committee on animal health and animal welfare (ASCHAW), *The welfare of animals kept for fur production*, The European Commission, 2001,
- (21) Sandem, A. og B. Braastad (UMB), *Dyrs miljøbehov*, Rapport til Mattilsynet, 2004.
- (22) Jeppesen, L., K. Heller and T. Dalsgaard, "Effects of early weaning and housing conditions on the development of stereotypies in farmed mink", *Applied Animal Behaviour Science* 68, 85-92, 2000.
- (23) Korhonen H., L. Jauhiainen, P. Niemelä and R. Saunaho, "Wooden blocks and straw as environmental enrichments for juvenile blue foxes", *Acta Ethologica* 5, 29-37, 2002.